

สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

จัดพิมพ์โดย

กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ

โทร. 0-2643-5065-6 โทรสาร. 0-2643-5064 interorg02@mfa.go.th

Published by the Department of International Organizations.

Ministry of Foreign Affairs of Thailand

Tel. 0-2643-5065-6 Fax. 0-2643-5064 interorg02@mfa.go.th

HUMAN RIGHTS :

SOCIAL HARMONY

OR SOCIAL DISINTEGRATION

PHRA DHAMMAPITAKA (P.A. PAYUTTO)

สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

HUMAN RIGHTS :
SOCIAL HARMONY
OR SOCIAL DISINTEGRATION

PHRA DHAMMAPITAKA (P.A. PAYUTTO)

สิทธิมนุษยชน : สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม

HUMAN RIGHTS : SOCIAL HARMONY OR SOCIAL DISINTEGRATION

© พระธรรมปิฎก/ P. A. PAYUTTO

ISBN 974-8338-64-9

พิมพ์ครั้งที่ 7 กันยายน 2546

4,500 เล่ม

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด

54/67-68, 71-72 ซอย 12 ถนนจรัญสนิทวงศ์

แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ 10600

โทร. 0-2864-0434-5, 0-1923-8825, 0-1836-8418

โทรสาร 0-2864-3540, 0-2412-3087

E-mail : sahadham@hotmail.com

อนุโมทนา

กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งมีแผนงานจัดการสัมมนาเผยแพร่ความรู้ในเรื่องสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงของมนุษย์ในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ ตามโครงการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่องสิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม ครั้งล่าสุด เมื่อปี ๒๕๔๕ เพื่อแจกมอบแก่ผู้เข้าร่วมสัมมนาเรื่อง สิทธิมนุษยชน ในจังหวัดต่างๆ ตลอดจนบุคคลทั่วไป

บัดนี้ ทางกรมองค์การระหว่างประเทศ แจ้งว่า หนังสือดังกล่าวที่จัดพิมพ์ครั้งก่อน เหลืออยู่เพียงจำนวนน้อย จึงประสงค์จะพิมพ์เผยแพร่เพิ่มเติมอีก อาตมาภาพขออนุโมทนาตามความประสงค์

การที่กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ จัดพิมพ์หนังสือขึ้นเผยแพร่ เป็นการบำเพ็ญธรรมทานแห่งการให้ธรรมให้ปัญญาแก่ประชาชน นับว่าเป็นบุญกุศริยาอย่างสูง ขออตุลที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญนี้ จงสัมฤทธิ์ผลให้เจ้าหน้าที่ในกรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศทุกท่าน เจริญอกงามด้วยจตุรพิธพรชัย และให้สังคมประเทศชาติวัฒนาสถาพร ด้วยพลังแห่งสัมมาทัศนะและสัมมาปฏิบัติสืบไป

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๓ กันยายน ๒๕๔๖

คำนำ

หนังสือเรื่อง สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม โดย พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) นี้ กระทรวงการต่างประเทศได้รับความกรุณาจากพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎกอนุญาตให้จัดพิมพ์ขึ้นครั้งแรก เมื่อปี 2541 ในโอกาสฉลองครบรอบ 50 ปี ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงของมนุษย์ให้แก่ผู้ที่สนใจ และได้แจกจ่ายไปยังโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั่วประเทศ ตลอดจนได้เผยแพร่ผ่านสถานเอกอัครราชทูตไทยไปยังประเทศต่างๆ ด้วย

ทั้งนี้ กระทรวงการต่างประเทศได้พยายามสร้างความตระหนักว่า สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวและเกี่ยวข้องกับทุกคน และเห็นว่าการเผยแพร่ข้อคิดเห็นของพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎกในหนังสือเล่มนี้จะช่วยสร้างความเข้าใจให้แก่ประชาชนไทยในเรื่องสิทธิมนุษยชนได้อย่างดียิ่ง

ในหนังสือนี้ พระเดชพระคุณพระธรรมปิฎกได้เตือนให้ตระหนักว่า ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนหรือกฎหมายต่างๆ เป็นเครื่องหมายรู้และเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติ อย่างไรก็ดี มนุษย์ย่อมต้องพัฒนาตนไปมากกว่านั้น มนุษย์ย่อมไม่ละเมิดผู้อื่น ไม่ใช่เพียงเพราะเคารพตามกฎหมายเกณฑ์ แต่มนุษย์ต้องปฏิบัติต่อกันจากส่วนลึกของจิตใจ ด้วยความเมตตา กรุณา ความรัก และความเอื้ออาทรต่อกัน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ปัญญา” หรือความเข้าใจที่ถูกต้องต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และนั่นคือเป้าหมายที่แท้จริงในการศึกษาและการพัฒนาของมนุษย์

กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ

กันยายน 2546

ประวัติ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) นามเดิม ประยูรธนามสกุล อารยางกูร เกิดเมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๔๘๑ ที่อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี บรรพชาเมื่อ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๙๔ สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้ขณะยังเป็นสามเณร จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อุปสมบท ในฐานะนาคหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๐๔ สอบได้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์ เมื่อ ๒๕๐๕ และสอบได้วิชาชุดครู พ.ม. เมื่อ ๒๕๐๖

ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากสถาบันการศึกษาต่างๆ รวม ๑๑ สถาบัน เช่น

ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญา) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๙

อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๑

การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญาการศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๓๓

อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (จริยศาสตร์ศึกษา)
จากมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นต้น

ได้รับประกาศเกียรติคุณและรางวัลต่างๆ มากมาย เช่น

- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับการประกาศเกียรติคุณ ในฐานะผู้ทำคุณ
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ในการฉลอง ๒๐๐
ปี กรุงรัตนโกสินทร์
- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับรางวัลวรรณกรรมชั้นที่ ๑ ประเภทร้อยแก้ว
สำหรับงานนิพนธ์ 'พุทธธรรม' จากมูลนิธิธนาคาร
กรุงเทพฯ
- พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ 'สังข์เงิน' สาขา
เผยแผ่พระพุทธศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การ
ยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education)
- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม จาก
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวง
ศึกษาธิการ เป็นต้น

ปัจจุบันพระธรรมปิฎกดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดญาณ-
เวศกวัน ต.บางกระทึก อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐

ในด้านสมณศักดิ์ ท่านได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์
เป็นพระราชาคณะชั้นมาตามลำดับ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๖
เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมปิฎก

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมปิฎกปรากฏ
ในหลายลักษณะ ทั้งในด้านการสอน การบรรยาย การปาฐกถา
การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแสดงพระธรรม-
เทศนา ท่านได้รับอาราธนาไปสอนวิชาการทางพระพุทธศาสนา
ณ มหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศหลายครั้ง

งานนิพนธ์ของพระธรรมปิฎก ในลักษณะตำรา เอกสาร
ทางวิชาการและหนังสืออธิบายธรรมต่างๆ ไป เป็นที่รู้จักแพร่หลาย
ในวงวิชาการ มีจำนวนมากกว่า ๒๑๖ เรื่อง เช่น พุทธธรรม
ธรรมานุชิต การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย ทาง
สายอิสรภาพของการศึกษาไทย Buddhist Economics, Toward
Sustainable Science พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของ
วิทยาศาสตร์ การพัฒนาที่ยั่งยืน นิติศาสตร์ แนวพุทธ เป็นต้น

นอกจากนั้น พระธรรมปิฎกได้รับนิมนต์เป็นที่ปรึกษา
ของมหาวิทยาลัยมหิดล ในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์
สำเร็จสมบูรณ์เป็นฉบับแรกของโลก ทำให้การศึกษา
ค้นคว้าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างสะดวก
รวดเร็ว และถูกต้องแม่นยำ

About the Author: Venerable Phra Dhammapitaka (P. A. Payutto) was born in 1939 in Suphanburi Province, Thailand. He became a novice at the age of 13, and while still a novice completed the highest grade of Pali examination, an achievement for which he was honoured with ordination as a monk under Royal Patronage in 1961. After completing a degree in Buddhist studies from Mahachulalongkorn Buddhist University and a Higher Certificate in Education in 1962 and 1963 respectively, he acted as Deputy Secretary-General of the Buddhist University and lectured extensively in Thailand and overseas, including time spent lectured at the University of Pennsylvania, Harvard University and Swarthmore College in the U.S.A. His literary achievements in Thailand are tremendous, the most notable to date being the work of Buddhadhamma, a comprehensive treatment of the whole of the Buddha's teaching, and many of his lectures on social, scientific and educational studies from a Buddhist perspective have been printed. For his work in these fields, he has been honoured with Honorary Doctorates in Buddhist Studies (from Mahachulalongkorn Buddhist University, 1982); in Philosophy (from Thammasat University, 1986, and Mahidol University, 1995); in Education (from Silpakorn University, 1988; Kasetsart University, 1987; Srinakharinwirot University, 1990; Ramkhamhaeng University, 1994, and Prince of Songkhla University, 1995); and in Linguistics (from Chulalongkorn University, 1988; Mahidol University, 1989). The author is one of Thailand's most well-known Buddhist Scholars. His writings cover not only traditional Buddhist subjects but also Buddhist perspectives on modern academic themes. He was the recipient of the 1994 UNESCO prize for Peace Education. At present the author spends his time between Nakorn Prathom province and Chachoengsao province in Central Thailand, interspersed with occasional overseas travels and lectures throughout Thailand.

สารบัญ/Contents

แนวคิดข้อสังเกตเรื่อง

สิทธิมนุษยชนกับประโยชน์สุขของมนุษยชาติ 1

สิทธิมนุษยชน บนภูมิหลังแห่งการถูกบีบคั้นให้ตื่นรนแสวงหา 2

สิทธิมนุษยชน บนหนทางแห่งการเผชิญปัญหาใหม่และขยายความหมาย 5

สิทธิมนุษยชน เป็นฐานที่จะต้องใช้ในการก้าวต่อไปสู่การสร้างสันติสุข 9

สิทธิมนุษยชน ยังไม่เพียงพอและอาจเสี่ยงภัยถ้าคนยังไม่พัฒนา 14

สิทธิมนุษยชน จะสัมฤทธิ์ผลที่แท้ ต้องประสานสู่จริยธรรมเชิงสร้างสรรค์ 18

Human Rights: Social Harmony or Social Disintegration 23

Perspectives on

"Human Rights and the Well-being of the Humanity" 25

Human Rights:

A Product of the History of Oppression and Struggle 26

Human Rights:

Towards New Challenges and Broader Definition 29

Human Rights:

Basis for Further Steps towards Peace and Harmony 32

Human Rights:

Insufficient and Insecure in Presence of Human Ignorance 37

Human Rights: A Success Story will Depend on

Linkage to Constructive Ethics 41

Footnotes 44

Synopsis

Buddhist Approach on Laws: Principle for Practice46

Laws, Rules, Legality, and Rights in Buddhism 46

The Laws of Reality 47

Social Rules and Self-Development 48

นิติศาสตร์แนวพุทธ

บัญญัติ: สื่อสัจธรรม เพื่อสันติสุข 23

ถ้าคนอยู่ในหลักการ ก็ไม่ต้องมีกฎหมาย

ถ้ากฎหมายไม่ใช่เพื่อหลักการ ก็ไม่ควรให้เป็นกฎหมาย 23

จะรักษาธรรมให้แก่สังคมได้ ต้องรักษาคุณภาพให้แกใจของตน 34

พฤติกรรมจะถึงภาวะแห่งดุลยภาพ

เมื่อจิตใจและปัญญามาประสานอย่างสมดุล 43

ความยึดมั่นกฎหมาย หลงติดในสมมติ จะกลายเป็นภัย

แต่ถ้าเข้าถึงธรรมที่เป็นฐานของกฎหมาย ก็จะเป็นนักนิติศาสตร์แท้ 49

อารยธรรมของมนุษย์จะยั่งยืนเพียงใด

อยู่ที่ภูมิธรรมภูมิปัญญาในการจัดการกับสมมติ 56

แง่คิดข้อสังเกตเรื่อง

สิทธิมนุษยชนกับประโยชน์สุขของมนุษยชาติ*

สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของการที่มนุษย์เรามาตกลงยอมรับกันให้บุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์แต่ละคนได้รับความเคารพนับถือ เอาใจใส่ ดูแล ค้ำครองรักษา และได้รับประโยชน์จากการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ซึ่งอาจจะพูดว่า “อย่างดีที่สุด” มนุษย์ที่มาตกลงกันในที่นี้ หมายถึงชุมชนระดับโลก คือ องค์การสหประชาชาติ ได้แก่ ชาติต่างๆ ทั้งหลายในโลกนี้ ที่ได้ตกลงกันและได้วางเป็นข้อกำหนด กฎเกณฑ์ขึ้น ซึ่งยอมให้บุคคลยกขึ้นเป็นข้ออ้าง เพื่อเป็นหลักประกันหรือเป็นมาตรฐานที่เขาจะมีชีวิตอยู่อย่างดี สามารถเข้าถึงความดีงามและประโยชน์สุขที่ควรจะได้รับ

เมื่อมองอย่างนี้ก็จะเห็นได้ว่า สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นเรื่องของมนุษย์ที่เจริญงอกงาม มีอารยธรรม รู้จักคำนึงถึงชีวิตของกันและกัน เอาใจใส่ในความทุกข์สุขของกันและกัน และแสดงถึงการรู้จักจัดวางกฎเกณฑ์กติกาเพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยดี เป็น

* บทวิดิทัศน์ แทนปาฐกถาพิเศษ ในโอกาสครบรอบ ๒๐ ปี แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ๒๒ กันยายน ๒๕๔๑

เครื่องหมายของความเจริญก้าวหน้าในอารยธรรม

สิทธิมนุษยชน บนภูมิหลังแห่งการถูกบีบคั้นให้ดิ้นรนแสวงหา

อย่างไรก็ตาม จะต้องระลึกตระหนักไว้ด้วยว่า สิทธิมนุษยชนนี้ กว่าจะได้มา ก็ผ่านภูมิหลังของเหตุการณ์ความเป็นไปในประวัติศาสตร์อันยาวนานของโลกหรือมนุษยชาติ และภูมิหลังนี้ก็เต็มไปด้วยการที่มนุษย์เบียดเบียน แย่งชิง กดขี่ข่มเหงซึ่งกันและกัน มองในแง่หนึ่งก็เหมือนกับว่า สิทธิมนุษยชนนี้ได้มาด้วยการต่อสู้และมนุษย์ที่เป็นต้นคิดที่ทำให้เกิดมีการจัดวางสิทธิมนุษยชนขึ้นเป็นกฎกติกาขึ้นก็เป็นมนุษย์ชาวตะวันตก แม้เราจะบอกว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนตั้งขึ้นโดยองค์การสหประชาชาติ ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษยชนทั่วโลกแต่ผู้นำความคิดในเรื่องนี้ก็คือชาวตะวันตก ซึ่งมีภูมิหลังในการเบียดเบียนบีบคั้นกันอย่างรุนแรง และการบีบคั้นเบียดเบียนนั้นดำเนินไปอย่างเป็นระบบและเป็นสถาบัน

สังคมตะวันตกมีประวัติศาสตร์แห่งการรบราฆ่าฟันและสงครามอย่างมากมาย ตลอดเวลายาวนานและในขอบเขตที่กว้างขวาง ซึ่งเป็นเรื่องของการบีบคั้นเบียดเบียนกันทั้งระหว่างมนุษย์ในสังคมเดียวกันและมนุษย์ต่างสังคม ไม่ต้องพูดถึงเรื่องใหญ่ในอดีตที่ยืดยาวอย่าง Inquisition (ศาลไต่สวนศรัทธา) เพียงยกตัวอย่างง่ายๆ ในสังคมเดียวกัน เช่น ระหว่างผู้ปกครองกับราษฎรหรือผู้อยู่

ได้ปกครอง ในยุโรป รวมทั้งในอังกฤษ เคยมีการวางกฎกติกากันว่า ถ้าผู้ปกครองนับถือศาสนาไหน นิยายใด ราษฎรจะต้องนับถือศาสนานั้นนิยายนั้นด้วย มิฉะนั้น ก็อยู่ด้วยกันไม่ได้ และได้เกิดมีการรบราฆ่าฟันกันด้วยเรื่องศาสนาอย่างรุนแรง จนทำให้ต้องอพยพหนีภัยไปต่างประเทศ ดังที่ประวัติศาสตร์ของอเมริกาก็มีส่วนสำคัญที่เป็นเรื่องของการที่มนุษย์หนีภัยสงครามหรือการกดขี่เบียดเบียนกันทั้งในทางการเมืองและในทางศาสนา ที่เรียกว่า persecution

ในระหว่างสังคม ก็เห็นได้ชัดว่า มนุษย์ชาวตะวันตกในประเทศที่เจริญนั้น ได้ออกล่าเมืองขึ้นและครอบครองอาณานิคมมากมาย มนุษย์ที่อยู่ในอาณานิคมหรือเมืองขึ้นนั้น ถูกกดขี่ข่มเหง ถ้าพูดด้วยภาษาปัจจุบันก็เรียกว่าแทบไม่มีสิทธิมนุษยชนเลย

ประวัติศาสตร์ของชาวตะวันตกเป็นมาอย่างนี้ เขามานับประสพการณ์ในการเบียดเบียนกันมามาก ดังนั้นการต่อสู้ดิ้นรนและความขัดแย้งก็ย่อมมีมาก จนทำให้ต้องมีการวางกฎเกณฑ์กติกาเป็นขอบเขตให้ชัดเจนไว้ เพื่อหยุดยั้งการบีบคั้นเบียดเบียนและไม่ให้มีการละเมิดต่อกัน

แม้แต่ประเทศอเมริกาที่เกิดขึ้นมาจากการดิ้นรนต่อสู้เพื่อแสวงหาความเป็นอิสระเสรี และปัจจุบันนี้เราเห็นว่าเป็นประเทศผู้นำที่ยกย่องเชิดชูในเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้น ถอยหลังไปเมื่อ 100 ปีที่

แล้วนี้เอง ก็ได้มีความเชื่อถืออย่างมากในลัทธิที่เรียกว่า “ดาร์วินเชิงสังคม” (Social Darwinism)

ทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วินถือหลักว่า ธรรมชาติมีการคัดเลือกในตัวของมันเอง ซึ่งจะทำให้สัตว์ที่แข็งแรงเก่งกล้า และมีความเหมาะสม ดำรงอยู่ได้ ส่วนสัตว์ที่อ่อนแอ ไม่มีความสามารถ ก็ล้มหายตายดับ หรือสูญพันธุ์ไป ทฤษฎีของดาร์วินนี้ได้มีผู้นำมาใช้ในเชิงสังคม และประเทศอเมริกานี้ก็ได้มีคนจำนวนมากที่เชื่อถือ และได้รับอิทธิพลของลัทธิดาร์วินเชิงสังคมอย่างชนิดที่เรียกว่า ลึกซึ้งมากที่สุด ยิ่งกว่าในยุโรปที่เป็นถิ่นเกิดของลัทธิดาร์วินเชิงสังคมนั่นเอง จนกระทั่งกลายเป็นแนวคิดหลักในเชิงธุรกิจ ที่สนับสนุนการแข่งขันในการค้าขาย แม้ว่าในทางการเมือง ลัทธินี้จะไม่เป็นที่ยอมรับแล้วอย่างน้อยในระดับของการอ้างอิง แต่ในทางเศรษฐกิจอิทธิพลของลัทธินี้ก็ยังมีอยู่อย่างลึกซึ้งแม้ในปัจจุบัน

ภูมิหลังของการดิ้นรนต่อสู้และการเบียดเบียนข่มเหงกันมาก ทำให้มนุษย์ต้องมาวางกฎเกณฑ์กติกาเป็นกรอบขอบเขต และชาวตะวันตกก็มีความถนัดและความชำนาญในการวางกฎกติกานี้ เพราะจะต้องพิทักษ์รักษาสีขของตนเพื่อป้องกันอีกฝ่ายหนึ่งมิให้มาละเมิด

เรื่องที่กล่าวมานี้เป็นภูมิหลังอย่างหนึ่งซึ่งเป็นเหตุปัจจัยสำคัญแห่งการเกิดขึ้นของสิทธิมนุษยชน การรู้ภูมิหลังนี้จะทำให้เรา

วางท่าที่ได้ถูกต้อง เมื่อสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นมาอย่างนี้แล้ว ก็เป็นสิ่งดีที่จะช่วยให้มนุษย์เราไม่ละเมิดต่อกัน และไม่ปิดกั้นโอกาสแก่กันและกัน ในการที่จะมีชีวิตอยู่รอดหรืออยู่ได้อย่างดีที่สุด โดยมีโอกาสที่จะเข้าถึงประโยชน์และความดีงามที่มีอยู่ในสังคมหรือในโลกนี้

อย่างไรก็ตาม สิทธิมนุษยชนนั้นคงไม่จบเท่านี้ แต่จะต้องมีวิวัฒนาการต่อไปอีก

สิทธิมนุษยชน บนหนทางแห่งการเผชิญปัญหาใหม่และขยายความหมาย

กติกาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่เรียกว่า “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” ของสหประชาชาตินั้น เกิดขึ้นนานแล้วตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่นานแค่ 3 ปี คือ ค.ศ. 1948 โดยได้ตกลงกันไว้ในวันที่ 10 ธันวาคม (ขอแทรกนิดเป็นเกร็ดความรู้ว่ามาตรงกันพอดีกับวันรัฐธรรมนูญของประเทศไทย)

หลังจากเกิดมีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในปี ค.ศ. 1948 นี้แล้ว โลกก็เจริญต่อมา แล้วก็ปรากฏว่าได้เกิดมีปัญหาใหม่ๆ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่รู้ ไม่ได้ตระหนัก

จะขอยกตัวอย่าง ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือ ปัญหาธรรมชาติแวดล้อม เมื่อประมาณ ค.ศ. 1970 เป็นระยะที่เมืองฟรังซึ่งเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาได้เริ่ม

ตระหนักรู้ถึงปัญหาธรรมชาติแวดล้อมที่เสื่อมโทรม มีมลภาวะ และเป็นภัยอันตรายที่ย้อนกลับมาถึงมนุษย์ ต่อมาความตื่นตัวในเรื่องนี้ก็ได้แผ่ขยายกว้างขวางไปทั่วโลก จนกระทั่งมีการประชุมสุดยอดในเรื่องสิ่งแวดล้อม เมื่อปี ค.ศ. 1972 เป็น Earth Summit ครั้งแรก ต่อจากนั้น มนุษย์ก็ได้ให้ความสนใจกับเรื่องนี้มากกว่า เราจะต้องพยายามพิทักษ์รักษาสีสิ่งแวดล้อมให้ได้

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมในด้านธรรมชาตินี้จะโยงเข้ามาหาเรื่องสิทธิมนุษยชน เช่นมีความเป็นไปได้ว่า ต่อไปนี้จะต้องมีการแก้ไขปรับปรุง หรืออาจจะมีการวางกฎเกณฑ์เพิ่มขึ้นมาในเรื่องสิทธิมนุษยชนว่า สิทธิมนุษยชนนั้นมีใช่เฉพาะเรื่องของการปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์เท่านั้น สิทธินั้นเราจะมองเฉพาะการปฏิบัติของมนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้นไม่ได้แล้ว แต่จะต้องมองออกไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติด้วย

ที่จริง การที่เราหันไปคำนึงถึงธรรมชาติแวดล้อมนั้นก็มุ่งเพียงเพื่อให้มนุษย์อยู่ดี เวลานั้นมนุษย์ก็ยังสนใจแต่ในแง่นี้ กล่าวคือการที่มนุษย์คิดจะไปพิทักษ์รักษาธรรมชาตินั้น ใจจริงก็มุ่งที่ผลประโยชน์ของมนุษย์เอง เพื่อให้มนุษย์อยู่ดีหรืออยู่รอดเป็นต้น โดยเห็นว่า เมื่อธรรมชาติเสียหายแล้วอันตรายก็จะมาถึงตน เช่นการที่มนุษย์ไปยึดครองที่ดินหรือสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติเอามาเป็นสมบัติของตน และสามารถปฏิบัติต่อทรัพย์สินของตนอย่างไรก็ได้

โดยถือว่าเป็นสิทธิในทรัพย์สินนั้น แต่ต่อไปก็อาจจะมีปัญหาว่า การที่บุคคลกระทำต่อทรัพย์สินที่(ถือว่าเป็น)ของตนนั้นแหละ จะมีผลกระทบส่งมาทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่โลกหรือแก่ประเทศชาติ จนกลายเป็นว่าบุคคลกระทำตามสิทธิต่อทรัพย์สินของตน แต่เป็นการละเมิดต่อมนุษยชาติก็ได้

บางคนอาจจะมองกว้างไกลกว่านั้นอีก โดยนึกคิดไปว่า ธรรมชาติในตัวของมันเองมีสิทธิหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น สัตว์เดรัจฉานเป็นต้น ดังที่ได้มีบางคนเริ่มมองแล้วว่า สัตว์ต่าง ๆ ที่เราเอามาใช้งานหรือเอามาเป็นเครื่องประกอบอาชีพ ดังเช่นปลาโลมาที่นำมาฝึกให้เล่นแสดงต่างๆ ก็น่าจะมีสิทธิในชีวิตหรือในความเป็นอิสระเสรีของมันเคยมีเรื่องถึงกับว่าคนผู้หนึ่งไปลอบปล่อยปลาโลมา 2 ตัว ออกจากที่เขาเลี้ยงไว้ จนเกิดการพิพาทซึ่งกันและกัน คนที่ปล่อยปลาโลมาไปนี้ถูกฟ้องว่าละเมิดต่อทรัพย์สินของอีกฝ่ายหนึ่งคือลัทธิทรัพย์สิน แต่คนที่ปล่อยปลาโลมาไปก็ถือว่า เขาไม่ได้ทำเพื่อตัวเขาเอง แต่เขาช่วยเหลือสัตว์นั้นให้ได้รับอิสรภาพ เพราะปลาโลมาก็ควรมีสิทธิในชีวิตและอิสรภาพของมัน อย่างนี้เป็นต้น

ปัญหาอย่างนี้คงจะขยายต่อไป เพราะเป็นเรื่องที่กระทบถึงความอยู่ดีของมนุษยชาติ และโลกเวลานี้ก็ไร้พรมแดน ทำให้มนุษย์มีความรู้ตระหนักเพิ่มขึ้น สิ่งที่ไม่เคยรู้ไม่เคยคิดว่าเป็นปัญหาที่รู้หรือคิดขึ้นมามีปัญหา มนุษย์ที่เรียกว่ามีอารยธรรม จะต้อง

เตรียมพัฒนาเผ่าพันธุ์ของตนไว้ให้พร้อม มิใช่เพียงเพื่อจะมารับส่วยความสุข และมีใช่เพียงเพื่อจะมารับมือกับปัญหาที่เพิ่มมากขึ้น แต่เพื่อให้สามารถสร้างสรรค์โลกที่มีสันติสุขโดยมิใช่เป็นผู้ก่อปัญหาท่าทีและการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อเรื่องสิทธิมนุษยชน ก็เป็นบททดสอบการพัฒนาของมนุษย์นี้อย่างหนึ่ง

ขอแทรกเรื่องเกร็ดข้อหนึ่ง ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ ผู้ที่นิยมเรื่องสิทธิสตรีได้เกิดความตื่นตัว ที่เรียกว่าเป็น “feminism” จากความตื่นตัวในขั้นหนึ่งก็ได้เกิดความรู้สึกรังเกียจแม้กระทั่งถ้อยคำต่างๆ ที่พูดกันมาในภาษาอังกฤษ ซึ่งในเวลาพูดถึงมนุษย์ นิยมใช้คำเรียกแบบเพศชายเป็น man หรือแม้แต่เมื่อใช้คำกลางๆ อย่าง one หรือ everyone เวลาใช้คำแทน ก็ว่า his หรือ him เป็นต้น ผู้ที่นิยมสิทธิสตรีก็ถือว่าการใช้คำพูดอย่างนี้เป็นการข่มขู่หรือกีดกันทางเพศ ปัจจุบันนี้เมื่อจะกล่าวอ้างถึงคนให้รวมทั้งสองเพศ จึงต้องใช้คำที่เป็นกลางจริงๆ เช่น human being และใช้สรรพนามให้ครบ เช่น his or her

เรื่องนี้ทำให้นักข่าวว่า เมื่อมีการตราสิทธิมนุษยชนเป็นปฏิญญาสากลของสหประชาชาติออกมาในปี 1948 ยังไม่มีความตื่นตัวเรื่องนี้ จึงปรากฏว่าในปฏิญญาสากลนี้เองก็เขียนสรรพนามแทนคนไว้โดยใช้คำว่า his ซึ่งเป็นผู้ชาย ต่อไปฝ่ายผู้หญิงที่เรียกร้องสิทธิอาจจะกล่าวขึ้นมาว่า แม้แต่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิ

มนุษยชนนี้ ก็ละเมิดสิทธิมนุษยชน คือไม่ให้ความเสมอภาคต่อความเป็นชายและเป็นหญิง เรื่องนี้เป็นตัวอย่าง ขอให้ดูปฏิญญานั้น เช่นใน Article 10 ซึ่งชัดเจนว่าใช้คำว่า his ไม่มี her นี่เป็นเรื่องที่นึกไม่ถึงและคงไม่เจตนา ที่ยกมาเป็นตัวอย่างให้ซ้ำกัน

อย่างไรก็ตาม การมีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้เป็นหลักประกัน อย่างน้อยก็เป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่กันด้วยดียิ่งขึ้น และนับว่าเป็นความเจริญงอกงามอย่างหนึ่งของอารยธรรม แต่เราไม่ถือว่าสิ้นสุด และคงจะต้องมาพิจารณาที่จะปรับปรุงแก้ไขกันต่อไป แต่ข้อสำคัญก็คือ เราจะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่แท้ของการมีสิทธิมนุษยชน ที่พูดว่าต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่แท้ ก็เพราะว่า ถ้าเราไม่รู้ตระหนัก และไม่คอยเอาใจใส่จับไว้ให้แน่นมันชัดเจนแล้ววัตถุประสงค์ก็อาจจะแปรไป เมื่อวัตถุประสงค์แปรไป การใช้ประโยชน์ก็อาจจะไม่ถูกต้อง

สิทธิมนุษยชน เป็นฐานที่จะต้องใช้เพื่อก้าวต่อไปสู่การสร้างสันติสุข

การมีสิทธิมนุษยชนนั้นเพื่ออะไร แน่นอนว่าเพื่อชีวิตที่ดีงามและความอยู่กันอย่างมีสันติสุขของโลก หรือของมนุษยชาติ แต่ในการที่จะเป็นหลักประกันให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม และอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นมีสันติสุขนั้น แม้เราจะยอมรับว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งสำคัญ

แต่ก็คงไม่เพียงพอ หมายความว่า สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญมากในการที่จะช่วยมนุษย์ให้มีชีวิตที่ดีงามมีความสุข แต่การมีเพียงสิทธิมนุษยชนนั้นก็คงไม่เพียงพอ ทำไมจึงว่าอย่างนี้

ขอยกตัวอย่างง่าย ๆ ในเรื่องพ่อแม่เลี้ยงลูก การที่พ่อแม่เลี้ยงลูกนั้นคงไม่ใช่เลี้ยงเพียงแค่ว่าตามสิทธิของลูก แต่พ่อแม่ให้แก่ลูกเกินกว่าสิทธิที่ลูกจะต้องได้รับ ที่เรากำหนดว่าเป็นหลักประกันพื้นฐานสำหรับการดำรงอยู่ของลูก พ่อแม่เลี้ยงลูกด้วยความรักมีเมตตา โดยไม่หวังแต่ครุ่นคิดว่าลูกมีสิทธิแค่ไหน และด้วยจิตใจที่ให้แก่ลูกอย่างนี้แหละจึงทำให้มนุษย์ชาติอยู่มาได้ด้วยดี

ที่ว่านี้หมายความว่า เราจะต้องมอง 2 ด้าน ด้านหนึ่ง สิทธิเป็นหลักประกันพื้นฐานที่เราจะต้องพยายามไม่ให้ขาด แต่เราก็จะต้องไม่จำกัดอยู่แค่สิทธิ เราต้องไปไกลเกินกว่าสิทธิ เพราะดังที่ได้กล่าวแล้ว พ่อแม่ให้แก่ลูกไม่ใช่เพียงเพราะลูกมีสิทธิ แต่ให้ด้วยน้ำใจ ซึ่งให้โดยไม่คำนึงถึงสิทธิของลูกเลยว่า เขาได้แค่ไหนก็พอแล้ว แต่พ่อแม่ให้เกินกว่านั้น ลูกจึงมีชีวิตที่ดี และสังคมจึงมั่นคงอยู่ผาสุกด้วยเหตุดังกล่าวมา ถ้าจะให้โลกนี้ดำรงอยู่ได้ด้วยดี จะต้องมีความคำนึงถึงจิตใจ เช่น ความมีเมตตา กรุณา เป็นต้น อย่างที่พ่อแม่มีต่อลูก

ฉะนั้น เรื่องสิทธิมนุษยชนจึงเป็นเพียงด้านหนึ่ง หรือระดับหนึ่งแห่งความเจริญของงามของมนุษย์ แต่อย่างที่เราได้กล่าวแล้วว่า ไม่

เพียงพอ ถ้าเราไม่ตระหนักในเรื่องนี้ไว้ให้ดี ก็อาจจะมีการปฏิบัติที่เป็นสุดโต่ง 2 แบบ

บางถิ่นบางสังคมก็ไปสุดโต่งหนึ่ง คือ ไม่คำนึงเลยถึงชีวิตมนุษย์ ไม่คำนึงถึงความปลอดภัย ไม่ใส่ใจต่ออิสรภาพของเขาเป็นต้น มีการละเมิดต่อชีวิตและทรัพย์สินตลอดจนอิสรภาพเสรีภาพของบุคคลอยู่เสมอ

ส่วนอีกสังคมหนึ่งก็ไปอีกสุดโต่งตรงกันข้าม คือ เอาแต่การรักษาเรียกร้องสิทธิ เป็นอยู่กันแค่ว่าให้เป็นไปตามสิทธิ

ภาวะที่ สุดโต่งนี้ล้วนทำให้เกิดปัญหา สำหรับฝ่ายที่ไม่คำนึงถึงสิทธิอะไรเลย ก็ชัดเจนอยู่แล้วว่าไม่ดีแน่ เพราะเป็นอันตรายต่อสังคมมนุษย์ และก็มีตัวอย่างที่พอให้เห็น ซึ่งคงไม่ต้องยกมาให้ดูในที่นี้ ส่วนสุดโต่งอีกด้านหนึ่งในทางตรงข้าม มนุษย์บางพวกก็มีวมหมุ่นคำนึงกันแต่เรื่องสิทธิ ซึ่งเป็นเรื่องของการที่จะได้จะเอา แล้วก็คอยเรียกร้อง หรือคอยพิทักษ์สิทธิของตน ซึ่งก็มีอยู่ในบางประเทศหรือบางสังคม

ขอยกตัวอย่าง ประเทศอเมริกาก็มีความโหมเหียงด้านนี้อยู่ไม่น้อย จนกระทั่งเกิดเป็นปัญหาว่าในปัจจุบัน ไม่ต้องพูดถึงการ “ชู” คือการฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายในการละเมิดสิทธิกัน ระหว่างคู่ความทั่วไป เช่นเพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้าน หรือคนไข้กับแพทย์ เป็นต้น แม้แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกก็มีความโหมเหียง

ที่จะเป็นเรื่องของการปฏิบัติต่อกันเพียงเพื่อให้เป็นไปตามสิทธิ ถ้าเป็นอย่างนี้ อะไรจะเกิดขึ้น เมื่อแต่ละฝ่ายก็จะเอาแก่ตนให้มากที่สุด และจะทำให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งก็เพราะเป็นสิทธิและตามสิทธิของเขา ในขณะที่ฉันก็จะรักษาสหสิทธิของฉันด้วย เช่น พ่อแม่ก็อาจจะคอยตรวจดูว่าลูกมีสิทธิแค่ไหน และทำให้แค่นั้น เพื่อมิให้ละเมิด แต่พร้อมกันนั้นก็คอยจ้องระวังไม่ให้กระทบสิทธิของตนในการพักผ่อนหาความสนุกสนานบันเทิง ที่เรียกว่าสิทธิใน leisure

ถ้าพ่อแม่คิดอย่างนี้ การเลี้ยงลูกจะเป็นอย่างไร ก็เสี่ยงไปตามสิทธิ โดยที่ต่างฝ่ายต่างจะเอาจากกันให้มากที่สุด และคอยปกป้องพิทักษ์สิทธิของตน ลูกก็ต้องคอยพิทักษ์สิทธิของตนว่า พ่อแม่ให้ฉันครบตามสิทธิของฉันหรือไม่ ถ้าไม่ครบฉันจะเรียกร้อง พ่อแม่ละเมิดต่อฉันไหม ถ้าละเมิดฉันจะฟ้องตำรวจ

ปัญหานี้ปัจจุบันในสังคมอเมริกันมีเรื่องราวเกิดขึ้นมาให้กล่าวขานกันหนาหูมากขึ้นๆ พ่อแม่ทำอะไรลูกผิดหนึ่ง ลูกอาจโทรศัพท์ไปฟ้องตำรวจ หรือไปฟ้องครู แล้วครูก็เรียกตำรวจมาจับพ่อแม่ เป็นปัญหามาหลายปีแล้ว สังคมอเมริกันก็รู้ตัวอยู่พอสมควรว่า เป็นสังคมที่ระบบครอบครัวแตกสลายแล้ว สถาบันครอบครัวแทบจะดำรงอยู่ไม่ได้

อารยชนถือกันว่าสถาบันครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมมนุษย์ ถ้าครอบครัวแตกสลายแล้ว สังคมนั้นก็ตกอยู่ใน

ภาวะเสี่ยงภัย ฉะนั้นเวลานี้ชาวอเมริกันจึงขาดความมั่นใจอย่างมากในสังคมของตน เรื่องนี้ก็ต้องรู้กันไว้ เพราะมิใช่จะเป็นอย่างที่ยังบางคนเข้าใจว่าสังคมอเมริกันเป็นสังคมที่เรียบร้อยดีงาม ถ้าเข้าใจอย่างนั้นก็อาจจะต้องใช้คำรุนแรงว่าเป็นคนหูป่าตาเถื่อนไม่รู้ความเป็นจริง แท้จริงนั้นสังคมอเมริกันก็อยู่ในสภาพที่อ่อนแออ่อนป्ली้ย ซึ่งเป็นเรื่องที่เราจะต้องรู้เท่าทันเพื่อจะปฏิบัติต่อสถานการณ์ได้ถูกต้องโดยไม่ประมาท

ภาวะสุดโต่งสองด้านนั้น อาจจะพูดแสดงลักษณะได้ดังนี้ ในสังคมใด มนุษย์ไม่คำนึงถึงสิทธิของกันและกัน ปล่อยให้มีการละเมิดต่อชีวิต ต่อทรัพย์สิน มีการกัดกันแบ่งแยก ทำให้บุคคลขาดอิสระเสรีภาพ สังคมนั้นยังเข้าไม่ถึงความมีอารยธรรม

ส่วนในสังคมใด มนุษย์บีบรัดตัวให้คับแคบลงด้วยการคอยระแวงระวังในการที่จะปกป้องพิทักษ์สิทธิของตน จนกระทั่งแม้แต่พ่อแม่กับลูกก็อยู่กันด้วยท่าทีของการปกป้องและเรียกร้องสิทธิ สังคมนั้นถือว่าใกล้ถึงจุดอวสานของอารยธรรม

เอาเป็นว่า ระวางอย่าไปสู่สุดโต่ง 2 อย่างนั้น โดยที่เราจะต้องมีความสำนึกตระหนักในวัตถุประสงค์ที่แท้ของการมีสิทธิมนุษยชน ซึ่งในที่นี้หมายถึง ปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ถ้าเรามองโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่แท้ว่า สิทธิมนุษยชนมีขึ้นมาเพื่อเป็นหลักประกันพื้นฐานให้มนุษย์เข้าถึงชีวิตที่

ติงาม และสังคมที่มีสันติสุขแล้ว เราจะไม่หยุดอยู่แค่เรื่องของกรรมสิทธิ ใช้สิทธิ พิทักษ์สิทธิ รักษาสิทธิ แต่เราจะใช้สิทธินี้เป็นหลักประกันพื้นฐานและเป็นฐานที่จะก้าวไปสู่สังคมที่ดีงามกว่านั้น ซึ่งอาจจะพูดว่า เราจะก้าวขึ้นไปสู่สังคมแห่งการเอื้ออาทรต่อกัน สังคมอย่างนั้นจึงจะอยู่ได้ โดยมีสันติสุขที่แท้จริง

สิทธิมนุษยชน ยังไม่เพียงพอและอาจเสี่ยงภัยถ้าคนยังไม่พัฒนา

ถ้าเราไม่ระลึกไว้ในแง่หนึ่ง บางทีการใช้สิทธิ และพิทักษ์รักษาสิทธิ ก็อาจจะเขวคลาดเคลื่อนเพี้ยนออกไป จนเกิดปัญหาขึ้นจากการใช้สิทธิ ที่เอากฎหมายหรือกติกาของสังคมมาเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ หรือก่อความหวาดระแวงกัน เช่น การที่เพื่อนบ้านต่างก็คอยระวังว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะมาละเมิดสิทธิของตน ก็ทำให้สูญเสียไม่ตรีรสถ้อยแล้ว ยิ่งปัจจุบันนี้ บางทีมีความคิดจ้องจะหาผลประโยชน์ให้แก่ตนพ่วงเข้ามาด้วย พอละเมิดหรือมีข้ออ้างหรือมีมูลที่จะปรารภนิดหน่อย ก็ไปปรึกษาทนาย หรือนักกฎหมาย เพื่อยกเป็นคดี แล้วก็ฟ้องกันในศาล เพื่อเรียกเงินจากอีกฝ่ายหนึ่ง ดังที่เวลานี้ในประเทศอเมริกาก็เป็นที่รู้กันว่ามีปัญหามาก

เรื่องนี้ไปไกลถึงกับว่า ทนายความบางคนติดป้ายรับปรึกษาความฟรี เหมือนกับว่าเป็นคนใจดีมาก ในสังคมอเมริกันนั้น ปกติแทบเป็นไปไม่ได้ที่ทนายจะว่าความให้ฟรี แม้แต่เพียงไปพบ

ปรึกษาด้วยถ้อยคำวาจาเพียงนิดหน่อย ก็เรียกเงินมากมายแล้ว การที่ทนายรับให้บริการปรึกษากฎหมายฟรี เพราะอะไร ก็เพราะว่าเมื่อปรึกษาแล้ว ก็จะได้พิจารณาหาทางตั้งเป็นคดีขึ้น เป็นการบอกนัยว่าถ้าคุณมีข้อขัดแย้งกับเพื่อนบ้านก็มาปรึกษาฉันนะ แล้วก็มาดูซิว่าเรื่องของคุณนั้นจะตั้งเป็นคดีได้ไหม ถ้าตั้งเป็นคดีได้ก็ขึ้นศาลว่าความ โดยจะไม่เอาเงิน หรือไม่เรียกร้องเงินจากคุณ แต่เมื่อคดีจบไปได้ตัดสินแล้ว ถ้าคุณชนะ คุณได้เงิน ต้องแบ่งกับฉันคนละครึ่ง เรื่องก็ไปจบที่ผลประโยชน์

เรื่องนี้ก็เป็นตัวอย่างหนึ่ง ที่แสดงว่า อารยธรรมมิใช่ว่าอยู่ที่การมีกฎเกณฑ์กติกาเท่านั้น the rule of law ที่ฝรั่งภูมิใจ ซึ่งก็สำคัญมากอย่างแน่นอนนั้น ไม่เป็นหลักประกันหรือองค์ประกอบที่เพียงพอของอารยธรรม จิตใจที่ต้องการธรรมและอิสราภาพของจิตใจนั้นแหละเป็นหลักประกันให้แก่กฎเกณฑ์กติกาอีกชั้นหนึ่ง ถ้าเราอยู่กันเพียงด้วยสิทธิ แล้วไม่ปรับจิตใจให้ถูก ก็จะต้องเกิดปัญหาอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมอเมริกัน ฉะนั้นจึงพูดว่ามนุษย์จะต้องไม่อยู่แค่นี้

สิทธิเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญงอกงาม มีพัฒนาการของสังคมในแนวทางของอารยธรรม

ในด้านหนึ่งเราอาจจะพูดว่า สังคมอะไรกัน แม้แต่แค่สิทธิพื้นฐานก็ยังไม่มี นี่แสดงว่าเป็นสังคมที่ด้อยอย่างมาก ขาดวัฒนธรรม

ขาดความเจริญ ไม่ควรรีไโล

แต่อีกด้านหนึ่ง เราก็อาจจะพูดในทางตรงข้ามว่า นี่สังคมอะไร อยู่กันได้แค่จะคอยพิทักษ์รักษาและเรียกร้องสิทธิเท่านั้นเอง หรือ จะเป็นสังคมที่ตึงมากกว่านี้ไม่ได้หรือ

ฉะนั้นจึงได้กล่าวว่า จะต้องระวังไม่ไปสู่สุดโต่งสองข้างนั้น และเราก็จะไม่หยุดอยู่แค่การมีสิทธิเท่านั้น แต่เราจะต้องก้าวต่อไป และในการที่มนุษย์จะก้าวต่อไปนั้น ก็กลายเป็นว่ามนุษย์จะอยู่เพียงด้วยกฎเกณฑ์กติกาไม่ได้ กฎเกณฑ์กติกานั้นเป็นเรื่องของรูปธรรม เป็นรูปแบบอยู่ภายนอกเป็นของตีมีประโยชน์จริงสังคมใดไม่มีกติกาก็ไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีกฎหมาย ก็เป็นสังคมที่ป่าเถื่อน เราต้องมีกรอบ แต่ก็อย่างที่กล่าวแล้ว เพียงแค่นั้นยังไม่พอ จะต้องมีทั้งสองด้านมาประสานรับซึ่งกันและกัน คือ ภายใต้ด้านรูปธรรม จะต้องมีความนามธรรมด้วย ซึ่งขาดไม่ได้

สังคมอเมริกันนั้นมีปัญหาตัวอย่างอีกมากมาย เช่น ในเรื่องความเสมอภาคกันตามกฎหมาย การที่ให้คนมีความเสมอภาคกันนั้น ความมุ่งหมายอย่างหนึ่งก็เพื่อให้สังคมมีเอกภาพ ดังเช่นปัญหาคนผิวดำกับคนผิวขาวเป็นต้น แม้จะออกกฎหมายมากมาย เพื่อคุ้มครองสิทธิ และให้เกิดความเสมอภาค แต่กฎหมายก็เป็นแค่กติกายานนอก เป็นเพียงรูปแบบ ไม่สามารถเชื่อมประสานใจคนได้ การที่ออกกฎหมายมากมาย ก็ไม่สามารถทำให้คนขาวกับคนดำ

เข้ามาประสานเป็นอันเดียวกันได้ แต่ตรงข้ามคนอเมริกันเองกล่าวว่า รอยแยกระหว่างสองผิวนี้อย่างห่างกันออกไป

การที่ยกเอาตัวอย่างปัญหาในสังคมอเมริกันขึ้นมากล่าวนี้ มิใช่หมายความว่า สังคมอเมริกันเป็นสังคมที่เลวร้ายกว่าสังคมอื่นๆ ยังมีหลายประเทศที่มีปัญหาสังคมที่เลวร้ายรุนแรงยิ่งกว่าสังคมอเมริกัน แต่สังคมอเมริกันนั้นปรากฏตัวเด่นออกมาในยุคปัจจุบันว่าเป็นสังคมที่นิยมความเป็นอิสระเสรี มีสมานภาพ และเป็นตัวชูในเรื่องสิทธิมนุษยชน พร้อมกันนั้นผู้คนจำนวนมากในโลกปัจจุบันก็ชื่นชมเชื่อถือด้วยความไม่รู้ชัดเจนถ่องแท้ ถึงกับเหมือนจะเอาสังคมอเมริกันเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์สังคมแห่งสันติสุข อีกทั้งสังคมอเมริกันนั้นก็ยังมีปัญหาพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะของตนที่จะต้องแก้ไขคล้ายปมอีกเป็นอันมาก บุคคลที่คิดสร้างสรรค์จะต้องรู้เข้าใจอย่างถูกต้องและเท่าทัน ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้หลงละเลิงเห่อเหิมและตกอยู่ในความประมาท

แม้แต่ถ้าใครยอมรับสังคมอเมริกันว่าเป็นสังคมที่เจริญรุ่งเรืองดีมีความสุขที่สุด ก็จะได้คิดขึ้นว่า แม้แต่สังคมที่ถือว่าอยู่ในกฎกติกาพัฒนาแล้วอย่างสูงสุดของโลกเวลานี้ ก็ยังอยู่ห่างไกลจากความเป็นสังคมที่พึงปรารถนา

ฉะนั้น จะต้องคำนึงไว้เสมอว่า กฎเกณฑ์กติกาเท่านั้นไม่เพียงพอที่จะสมาน หรือประสานให้มนุษย์อยู่ในสามัคคีที่แท้จริง

ในการที่โลกจะอยู่ได้ด้วยดีมีสันติสุขนั้น จะต้องมีความประสานเข้ากันได้ มีความสามัคคีปรองดองกัน คือมีเอกภาพ แต่ขณะนี้ มนุษย์ยังมีปัญหามากในเรื่องที่ว่าทำอะไรจึงจะสร้างเอกภาพนี้ให้เกิดขึ้นได้ การที่เราใช้ (ปฏินญาสากล) สิทธิมนุษยชนเป็นต้นมาเป็นเครื่องมือก็ด้วยมุ่งหวังว่า เราจะเดินหน้าพามนุษยชาติไปสู่สังคมที่ดีงาม มีความร่มเย็นเป็นสุข โดยมีเอกภาพเป็นเครื่องประสานบุคคลหลากหลายผู้เป็นอิสระเสรีและมีความเสมอภาคเข้าไว้ด้วยกัน แต่สิทธินั้นถ้าเราใช้ไม่เป็น หรือมีท่าที่ไม่ถูกต้อง ก็อาจจะกลายเป็นว่าอารยธรรมก็จะมาจบลงแค่เรื่องสิทธิมนุษยชนที่ใช้เป็นข้ออ้าง แล้วกลายเป็นเครื่องแบ่งแยกเกี่ยงงอนและแก่งแย่งกัน

การที่เราจะก้าวต่อไปได้ ก็จะต้องมีการพัฒนาคน ฉะนั้นจึงต้องเรียกร้องการศึกษาที่แท้จริง ดังได้กล่าวแล้วว่า เราไม่ได้อยู่กันแค่สังคมที่มนุษย์ไม่ละเมิดต่อกันและไม่ปิดกั้นโอกาสต่อกันเท่านั้น แต่เราจะต้องก้าวต่อไปสู่การให้โอกาสแก่กัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อกันด้วย อย่างที่กล่าวว่า เป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทร

สิทธิมนุษยชน จะสัมฤทธิ์ผลที่แท้ ต้องประสานสู่ จริยธรรมเชิงสร้างสรรค์

สำหรับชาวพุทธนั้น สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่เราจะได้ประโยชน์ เพราะเป็นหลักการและข้อปฏิบัติที่ดี อย่างน้อยก็นำมา

เปรียบเทียบกับศีล 5 จะเห็นว่าศีล 5 นั้น เป็นหลักประกันทางสังคมที่สำคัญ ถ้ามนุษยประพฤติดูอยู่ในศีล 5 ก็ไม่จำเป็นต้องมีสิ่งที่เรียกว่า สิทธิมนุษยชน และถ้ามองให้ละเอียดลงไป ก็เห็นว่า ปฏินญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติที่แยกกระจายกันไปละเอียดเป็นข้อย่อยมากมายนั้น ก็อยู่ในขอบเขตของศีล 5 นี้เอง หรือพ้นจากนั้นไปก็อยู่ในหลักธรรมอย่างเช่น เรื่องทศ 6 ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคม เช่น นายจ้างกับลูกจ้าง เป็นต้น เป็นการดีที่ว่า ถ้าศีล 5 และหลักธรรมเหล่านี้ ยังเป็นเพียงคำสอน การมีปฏินญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็มาหนุนโดย

1. เป็นการนำเอาคำสอนนั้นมากำหนดวางเป็นกฎกติกาทางสังคมให้ชัดเจนลงไป ที่จะต้องปฏิบัติกันให้จริงจัง โดยมีมาตรการในการที่จะควบคุมดูแล จึงยิ่งดีใหญ่ เป็นการสนับสนุนให้ศีล 5 มีผลจริงขึ้นมาในสังคม นอกจากวางเป็นกฎเกณฑ์ให้มีผลจริงจังชัดเจนแล้ว

2. ยังมีการแยกแยะรายละเอียดลงไปให้เห็นชัดในทางปฏิบัติยิ่งขึ้น เช่นศีลข้อที่ 1 ในเรื่องการไม่ละเมิดต่อชีวิตและร่างกาย หรือข้อที่ 2 ในเรื่องการไม่ละเมิดในด้านทรัพย์สิน ก็กำหนดลงไปว่าจะเอาอย่างไร จึงมีข้อย่อย ซึ่งอาจจะแยกจากศีลข้อเดียวกระจายออกไปเป็น 4 - 5 ข้อ และพูดให้ชัด จัดให้เหมาะสม

การปฏิบัติในยุคสมัย

คือ 5 นั้นเป็นกลางๆ เช่นว่า 1 ไม่เบียดเบียนด้านชีวิตร่างกาย 2 ไม่ละเมิดด้านทรัพย์สิน แต่ในยุคสมัยหนึ่งๆ สภาพแวดล้อมย่อมเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และลักษณะอาการความเป็นไปของพฤติกรรมเหล่านี้ไม่เหมือนกัน เราจึงต้องจัดวางให้เหมาะสม ทำเป็นข้อกำหนดที่ชัดเจนลงไป ที่จะปฏิบัติได้จริง อันจะทำให้ได้รับประโยชน์และบรรลุมรรตผลประสงค้อย่างมั่นใจมากขึ้น

นอกจากนั้น การกำหนดเป็นสิทธิมนุษยชนนี้ทำให้ได้ความรู้สึกขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง เหมือนกับว่าแต่ละบุคคลได้มีอุปกรณ์อย่างหนึ่งไว้เป็นสมบัติของตน ซึ่งเขาสามารถยกขึ้นเป็นข้ออ้างได้ คือไม่ใช่เป็นเพียงจะห้ามคนอื่นไม่ให้ไปละเมิดต่อเขา แต่เขามีสิทธิไว้กับตัวที่จะใช้อ้างต่อสังคม หรือต่อผู้อื่น เพื่อปกป้องตัวของเขา เช่น ในทางกฎหมาย เป็นต้น หรืออีกนัยหนึ่ง เหมือนกับเป็นการติดอาวุธให้บุคคลมีเครื่องรักษาป้องกันตัวของเขา แต่ก็อย่างที่กล่าวแล้วว่า เราจะหยุดยั้งแค่นี้ไม่ได้

ถ้าเทียบกับในทางพระพุทธศาสนาที่ว่าเหมือนกับหลักศีล 5 หรือ ทิศา 6 นั้น ก็จะเห็นชัดว่า ศีล 5 หรือ ทิศา 6 มิใช่เป็นสิ่งที่เพียงพอ แต่เป็นสิ่งที่จำเป็น โดยเป็นพื้นฐาน หรือเป็นหลักประกัน และเป็นมาตรฐานของสังคม อย่างน้อยที่จะให้โลกนี้พออยู่กันสงบได้

ไม่ลุกเป็นไฟ เพื่อให้แต่ละคนมีโอกาสที่จะพัฒนาชีวิตให้เข้าถึงสิ่งที่ดียิ่งขึ้นไป แต่การที่จะเข้าถึงชีวิตและสังคมที่ดีงามสูงขึ้นไปพร้อมทั้งได้รับประโยชน์จากชีวิตและสังคมที่ดีนั้น เรายังมีข้อปฏิบัติอื่นที่จะต้องทำต่อไปอีกมาก คือเราจะต้องก้าวจากเรื่องศีล 5 เรื่องทิศา 6 และเรื่องอบายมุข เหล่านี้ โดยพัฒนาชีวิตขึ้นไป อย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า จาก ศีล ขึ้นไปสู่สมาธิ และปัญญา สิทธิมนุษยชนก็เช่นเดียวกัน เป็นเรื่องในระดับศีลนั่นเอง

ยังมีข้อที่ต้องระวังอีกอย่างหนึ่ง คือ ศีลนี้เป็นเรื่องของจริยธรรม และสิทธิมนุษยชนเท่าที่เป็นมานี้ เรายังมองในแง่ของการระวังปกป้องตัวเอง ที่จะไม่ให้ผู้อื่นมาละเมิด ทำให้มีการเน้นในแง่ของการพิทักษ์สิทธิ และเรียกร้องสิทธิเป็นต้น เมื่ออยู่ในลักษณะนี้ ก็จะเป็นทำที่มีลักษณะของจริยธรรมในเชิงลบ ซึ่งจะต้องระวังคือจะต้องมีการพัฒนาให้เป็นจริยธรรมเชิงบวก เพื่อให้เป็นจริยธรรมเชิงสร้างสรรค์ให้ได้

เป็นอันว่า ในที่นี้ได้กล่าวเป็นแง่คิดกว้างๆ ว่า (ปญญาสากลว่าด้วย) สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นสิ่งที่ดี เป็นหลักประกันพื้นฐานที่จะช่วยให้สังคมและชีวิตมนุษย์นี้ ก้าวไปสู่ความดีงามมีสันติสุข แต่เราอย่าหยุดแค่นี้ เราจะต้องนำสิทธิมนุษยชนนั้นมาใช้ประโยชน์ในการสนองวัตถุประสงค์ที่ดีงามสูงขึ้น

แต่ทั้งนี้ ในการที่มนุษย์จะสามารถรักษาสิทธิมนุษยชนนี้ไว้

ได้ดี ในการที่เขาจะก้าวจากฐานของสังคมที่มีสิทธิมนุษยชนเป็น
หลักประกันขึ้นสู่สังคมที่เอื้ออาทรซึ่งกันและกันที่ดี เราต้องอาศัย
การพัฒนามนุษย์ ที่เรียกว่าการศึกษา ดังที่กล่าวมา ขอกล่าวถึงแง่
คิดข้อสังเกตในเรื่องสิทธิมนุษยชนวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้

Human Rights: Social Harmony or Social Disintegration

by Phra Dhammapitaka (P. A. Payutto)

(A Translation)

Perspectives on
**“Human Rights and the Well-Being
of the Humanity”**

by Phra Dhammapitaka (P. A. Payutto)

(A Translation)

The Universal Declaration of Human Rights (UDHR) concerns the fact that human beings came together and agreed that each individual must be treated with respect, accorded with due consideration and protection and allowed to benefit from living one's life in “the best possible way.” The human beings here involved people at a worldwide level, the United Nations. In this regard, nations in the world had reached an agreement and had decided to lay down rules and regulations so that each individual can resort to as a legitimate claim, so as to ensure and to serve as standards for one's well-being and to have access to virtue and all benefits to which one is entitled.

Keeping this in mind, the Universal Declaration of Human Rights is a matter of civilized and cultured human beings who care and have kind consideration for

one another. The UDHR reflects recognition of the importance of rules and regulations so as to enable human beings to live together in harmony. In this sense, the UDHR stands as a symbol of progresses of civilizations.

Human Rights: A Product of the History of Oppression and Struggle

However, it should be noted that the UDHR came into existence against the background of the evolution of the world or of the humankind, the evolution through violations, struggles and oppression. The UDHR was attained through struggles. Though it is said that the United Nations was the one who initiated the UDHR, it was the Western people with history of grave institutionalized and systematized violations and oppressions, who were the moral leader for laying down rules and regulations on human rights to appear as the UDHR.

History of the West, to a large extent and through lengthy period, involves fighting and killings. It involves violations both between human beings within the same society and between societies. Not to mention the *Inquisition*, one simple example of violation within the same society can be seen between rulers and the ruled in Europe including in England; if the ruler upheld any particular religion, any sect, the masses were obliged to accept that religion, that sect

as theirs as well, or else they could not live. Serious fighting had occurred as a result of differences in beliefs and religions and, consequently, many had to seek refuge abroad. The American history also involves human beings who fled from threat of warfare or violations, both in politics and in religion, or persecution.

For violations between human beings belonging to different societies, it can be clearly seen in past Western colonization. Those citizens of the colonized territories were oppressed or to say in the modern-day language "deprived of their human rights."

The history of the West was as such. The West had long experienced violations and struggles to overcome them, which often times, had caused conflicts. As a result, they felt the need to design and to define clear frameworks for rules and regulations so that violations be avoided and be prevented.

Even in the US, a country, which was born from the struggle and the fight for freedom and which at present is often seen as leader and beholder of human rights, dating back only 100 years ago, Social Darwinism was the mainstream belief.

Darwinism upholds that nature has its own selection process; the stronger, the able, and the fittest, would survive, while the weak the unable would die and fade away. Darwinism was applied for social function and,

especially in the US, the influence of Darwinism was deeply rooted to even a greater extent than in Europe where Social Darwinism was born. In the US, Darwinism became a main business approach which encouraged competition especially in trading and commerce. Though, at present, Darwinism seems unaccepted in politics, at least as a reference, but in terms of economics and business, Darwinism still maintains its profound influences.

It was against this background of violations and struggles that human beings came together to lay down rules and regulations on human rights. Westerners have quite a mastery and skills in designing rules and regulations as they need to protect their own rights and to prevent them from being violated by others.

To prevent violations of rights was one main factor which gave birth to the UDHR. It is important to understand this background so that one can act accordingly. With the UDHR in place, it is hoped to serve as a tool to prevent people from violating one another and to ensure that people will not deprive others of a chance to survive or to have the best possible existence, and to have access to benefits and all kinds of virtue existing in society or in this world.

Nevertheless, the matter of human rights probably will not end as such, it probably will be developed further.

Human Rights: Towards New Challenges and Broader Definition

The UDHR came into existence long time ago, three years after the end of the Second World War, in 1948. It was adopted by the United Nations on December 10 which coincidentally concurs with Thailand's Constitution Day.

After the UDHR was adopted in 1948, the world has progressed on and new problems have emerged, the problems that in 1948 one could not foresee, one could not realize.

One of the problems, for example, is the environmental problem. It was in 1970 that developed countries, especially the US, first felt that the problem of environmental degradation and pollution became a threat to the humankind. Such awareness had spread worldwide and resulted in the organization of the Environment World Summit in 1972, as the first Earth Summit. Thereafter, human beings have paid greater and greater attention to environmental issues. We come to recognize the necessity and the urgency that we must protect the environment.

The environmental problem can also be related to the issue of human rights. It is possible that amendment or changes on rules and regulations be made or be created for the purpose of human rights promotion and protection.

For example, it might be considered that human rights should not involve only human beings, but more attention should now shift to relationship between human beings and nature as well.

In fact, such greater attention on nature aims to enable human beings to live happily. Human beings care about environment and nature because they care about themselves. To protect the environment is to protect the humankind, to enable human beings to survive and to live happily. If nature is ruined, the humankind will face disaster. For example, human beings occupied and took possession of land and other natural resources as their own and treat them as they see fit, claiming that they have rights over such natural treasures. The problem is how human beings treat their possessions and whether such treatment affects or causes damage to their country or to the world. How human beings treat their possessions can be an act of violation against the humankind.

To ponder further, some might question whether nature has its own rights. For example, some begin to feel that animals used for labour or as tools for occupation also have their rights. Can dolphins trained for performance claim the right to life or the right to freedom? One story goes: A man released two dolphins from a commercial sanctuary. A dispute erupted as a result. The man who set free the dolphins were accused of violating others' property by stealing, while he himself insisted that his act was not

for his own sake but he helped the animals to gain back their freedom, that dolphins should have the right to life and freedom.

The problem of this nature will persist and spread because it affects well-being of the humankind in the world that increasingly becomes frontierless. Human beings come to realize more and more that something which once did not seem to be a problem can become one. Civilized and learned human beings must prepare their people. They cannot idly sit back to relax nor can they simply wait to respond to increasing problems. They must stand ready to make the world live in peace and harmony, and not committing further faults and flaws. Proper attitude and action towards human rights serve as a test for the development of human beings.

One simple case is that not too long ago, the movement for woman's rights or the so-called "feminism" sprang up. It became expressed even in the use of words in the English language; normally when we refer to human being, we use the word "man" or use a more neutral word "one" or "everyone," and we use the pronoun "his" or "him." Feminists see that the use of such words reflects gender oppression and discrimination. Today in referring to human being, it is advised to refer to both sexes or use the full word "human being" and use the pronoun "his or her."

In 1948 when the UDHR was adopted, there was no movement, no awareness on the issue, so in the UDHR, the word "his" was used. Now women might accuse that the UDHR violates human rights by not equally accrediting men and women. For example, in Article 10, the pronoun "his" was used, and in no place that it was accompanied by the pronoun "her." This is, of course, unforeseen and unintentional.

The UDHR, however, serves as an important foundation, a primary basis for human beings to act upon in order to live together in harmony. The UDHR is a **progress**, a process that never ends. Therefore, we should consider about ways to improve it and work towards improving it. Most importantly, we must always bear in mind the real objective of the UDHR. For if we do not know, if we do not realize and do not pay attention to this objective, we might lose touch with it, the objective might change, and once that it has changed, its application, its use might not be what it was meant for.

Human Rights: Basis for Further Steps towards Peace and Harmony

What is the objective of the UDHR? It is for virtuous being and peaceful existence of the world or of the humankind. The UDHR helps to guarantee that human beings lead a virtuous, calm, and peaceful life. Yet it is not sufficient.

For example, in bringing up a child, parents do not act only on the basis of that child's rights, but give it even more than the minimum standards to which a child is entitled. Parents take care of their children with love and kindness, without even considering about the children's rights. With this nature of mind that parents treat their children, will the humankind be able to live in harmony.

We must look at things from two sides; on one hand, we must take efforts not to let anyone be deprived of human rights, on the other hand, we must not limit ourselves to only at the level of "rights," we must go beyond it. As I have said before that parents do not give to their children only because they recognize the children's rights, but they give from the depth of their hearts without even considering the extent of the needs of the children. As a result, children have good lives and then society stays stable and peaceful. Only with this kind of mind, with this kind of love and care that parents feel for their children that this world can be sustained and can live on.

The concept of human rights, therefore, is only one side of a coin or measures only certain degree of human progress, but in no way is it sufficient. If we do not realize this fact, we will face two extreme scenarios.

One is in some societies, no consideration will be made on life, safety and freedom; violations against life, property and personal freedom and liberty will always

take place.

While, on the contrary, in other societies, rights are always demanded, living is determined only by whatever rights one is entitled to.

Both extreme scenarios are problematical. For those who do not care about others' rights, it is clear that problems are most likely to arise and will do great harm to human society. Too many examples should already be clearly seen. There is no need to cite one or another here. At another extreme end, there are those who are too pre-occupied with "rights," too absorbed with demanding for and guarding their rights, which does happen in some societies.

We may take for example cases in American society which has a tendency towards the "rights" end. Today, neighbour and neighbour, patient and physician file suit against one another more than too often. Even, relations between parents and children in the U.S. have a tendency to be a treatment simply on the basis of "rights." If one thinks of only one's rights and only treats others in accordance with their rights, what then is likely to happen? If parents only give to their children as their rights are prescribed by laws and think that the act of bringing up the children must not conflict with or violate against their rights to leisure, what will happen?

If parents begin to feel that way, what will happen

to the children? They will be brought up simply on the basis of "rights." Each side will seek to gain more from the other side, meanwhile making efforts to protect one's rights. Children will always question whether their parents give them enough or in accordance with all the rights they are entitled to; they will always demand to have all their rights provided, and stand ready to sue their parents.

This problem is said to be increasingly happening in the U.S. nowadays. If parents mistreat their children, the children may call the police or tell a teacher to call the police to arrest the parents. This problem has been going on for some years. The Americans themselves know too well that family as an institution is disintegrating and almost holds no place in the society.

Learned people consider family as the most basic unit of the human society. If family as an institution disintegrates, that society is then in a risky position, in danger. For this reason, the Americans now have lost much confidence in their society. These are things that need to be realized. Some think that the American society is still a perfectly fine society, an obviously outdated thinking. Such perception is certainly misplaced and does not reflect the real situation of the American society. Now the American society is very much in a disturbing and weak condition and we must realize this fact so that we ourselves can act

properly and avoid not to fall into the same situation.

The two extreme scenarios can be described as follows:

- Society in which its members do not care about one another's rights, allow violations against life and property to occur, deprive people of freedom and liberty, that society has not yet reached the point of civilization.

- Society in which its members define their roles limitedly by always guarding one's rights to the extent that even parents and children treat one another on the basis of rights protection and demand, that society is apparently approaching the end of civilization.

In brief, we must avoid not to fall into either of the two extreme scenarios. We must realize that the real objective of the UDHR is to serve as a basis for access to virtuous and peaceful society. And with that realization, we will not stop ourselves at gaining, exercising, protecting and maintaining our rights. But we use the UDHR as a basis for further steps towards a better society, a "caring society." Society then can survive and live on in peace and harmony.

Human Rights: Insufficient and Insecure in Presence of Human Ignorance

If we do not think in this sense, the exercise, the protection of our rights might be distorted; problems might arise from the exercise of our rights. Rules and laws might be use for exploitation or to create distrust. For example, if neighbours always feel concerned that others will violate their rights, then their relations will not be smooth but sour. Especially today as people often think about maximizing their interests, when violation takes place or when there is any basis for filing suit, people will go to lawyer to submit the case to court to get fines from the other side. This situation can often be found in the U.S.

These kinds of petty quarrels happen so often that some lawyers so generously begin offering legal counseling free of charge, which is quite unusual in the U.S. where even a brief consultation also cost dearly. The free counseling is offered so that if the case can be submitted to court, and if the plaintiff wins, the lawyer will get a sizable percentage or even half of the fines received. So it all involves self-interest.

This is just one example to show that civilization is not measured by only the presence or the availability of rules and regulations. The rule of law in which the West takes pride, though highly important, cannot

sufficiently serve as a guarantee for civilization. The mind that reaches out for Dharma and freedom is what guarantees for the function of rules and regulations. If we live together simply in compliance of prescribed rights but without the right mind and proper thinking, problems will definitely arise, as what is happening in the American society. We, human beings, therefore, must not stop at relying on rights as the basis for action.

Rights are products and reflection of social progress and evolution of civilization.

On one hand, in certain societies, basic rights are not even recognized, and it shows how deprived, uncivilized and undeveloped those societies are.

On the other hand, one might question whether it is sufficient to live together just in compliance with respect for prescribed rights, just to guard and to demand for rights, and whether it cannot be made into a better society.

This explains why we must take caution to avoid falling into the two extreme scenarios. We should not stop ourselves at simply acting in compliance with rules and regulations with regard to rights, but we must progress on. This will lead to a society where human beings do not live together simply in compliance with rules and regulations solely. Rules and regulations are

undeniably important, they serve as concrete tools for righteousness. Any society that does not have rules, regulations or laws are backward. We need frameworks for action, but we need two sides of the coin. While we need concrete rules and regulations, we also need the right mind, the right thinking. Both are interdependent.

Looking at the American society which offers many other examples; equality before the law is believed to bring about social unity between the Black and the White. Several laws were introduced to guarantee people's rights. But laws are external factors and are just "forms" which are unable to bind people's hearts. The Black and the White are not harmonized. Paradoxically, even the Americans say that the rift between the Black and the White is now even more widening.

The reason why the case of the American society is cited here does not mean that the American society is in a worse shape than any other societies. Many other societies are facing much more serious problems than the American society. But the American society stands out prominently as a society that upholds freedom, liberty and harmony, and as a firm beholder of human rights. Moreover, many in the world truly admire the American society without clear understanding and take the American society as their model for creation of a peaceful society. In addition, the American society has its own par-

ticular problems and many loose ends to solve. To focus mainly on the case of American society, therefore, is simply aimed to remind people of the necessity to grasp the problems at the root cause and the danger of blinded imitation of a seemingly successful society in its social and economic development.

Even if anybody sees that the American society is a prosperous and most enjoyable to live in, then one can recall that even in a society which is held as the most developed in the world, both in terms of material wealth and in terms of the abundance of rules and regulations, is still far from desirable.

We must therefore realize that rules and regulations only are not sufficient to bind human beings and to enable them to live in harmony. In living together, human beings need to work together, need to unite. But now human beings are facing a great number of problems. How then is to create this unity, this solidarity? We use the UDHR then as a tool to lead the humankind to a better and peaceful society, with unity and solidarity, binding free and equal human beings altogether. However, if we do not use the UDHR in the right manner, with the right attitude, it then becomes an end in itself, used merely to claim for rights and can even cause social division and conflict.

To progress on, we need to develop human beings through genuine education. We cannot end simply at a

society without violation but we must aim for society where we live together and give one another a chance, and care for each other. A "caring society" is what we need and what we must aim for.

Human Rights: A Success Story will Depend on Linkage to Constructive Ethics

As for the Buddhists, we can certainly benefit from the UDHR which in itself contains good principles for sound practices. Comparing the UDHR to the Five Precepts¹, we will see that the Five Precepts serve as principal social pillars. If human beings act in accordance with the Five Precepts, then there is no need for the UDHR. Looking in detail, several provisions stated in the UDHR also can be seen within the framework of the Five Precepts and, beyond that, the Six Directions² on relations between social members, e.g., relations between employers and employees. The UDHR, in this regard, supports the principles of the Lord Buddha's teachings by:

1. Translating the teaching into precise standards to give effects to the practice of the Five Precepts in real life, with control mechanism so that the Five Precepts yield concrete results;

2. Introducing greater detail for practice, for example, the First Precept (on abstaining from taking life or doing bodily harm) or the Second Precept (on

abstaining from taking what is not given) was modified into 4-5 standards and to suit with time.

The Five Precepts are neutral, for example the First Precept on abstaining from killing or the Second Precept on abstaining from violation of others' properties. But as time rolls on, the context keeps changing and the relations between human beings and their behavior change accordingly, so there is a need to design clear and appropriate standards for practicality so that we can achieve maximum benefits and attain the real objective with greater confidence.

By translating the Five Precepts and other teaching into precise standards such as the UDHR, the sense of ownership is created. Each individual will feel that the UDHR belongs to him or her and that it can be used as a legitimate claim to prevent one from being violated by others and as a legal protection. It equips one with a shield, a weapon to defend oneself. But should we stop at that?

Comparing with Buddhism, the provisions contained in the UDHR have similar nature with the Five Precepts and the Six Directions. It can be clearly seen that the Five Precepts and the Six Directions are necessary but not sufficient. They serve as minimum requirements or social standards which, at least, protect the world from setting on fire, enable people to live together and develop life to even a higher plane. In

doing so, we need to go beyond the Five Precepts, the Six Directions, and the Six Channels to Ruin³, we need to develop ourselves further through the Sila, Samadhi, Panna⁴. Similarly, human rights principles are at the Sila level.

One caution to take is that the Five Precepts or Sila is at an ethical level. As for the concept of human rights, it is often looked at from the angle of protecting ourselves from violations by others, with emphasis on protecting and demanding rights. With that kind of perception, the human rights ethics then remains as a negative one.⁵ For that reason, there is a need to develop such negative ethics into a positive, a constructive one.

In conclusion, the UDHR is a basis, a foundation, to enable human beings to lead a virtuous life and to live in peace and harmony. But we must not stop ourselves at that. The UDHR must be applied to serve its righteous objective and, moreover, for higher ends.

In safeguarding human rights and in strengthening the ability of human beings to take further steps from a society based on compliance with human rights rules and regulations to a society in which people care about one another, a "caring society," self-development of human beings is needed and must be striven for.

Footnotes

(1) The Five Precepts are the basic principles of conduct of moral restraints through body and speech. They are:

1. Abstaining from killing: not taking life or doing bodily harm.
2. Abstaining from taking what is not given: not stealing, pilfering or filching; not violating (others') properties.
3. Abstaining from sexual misconduct; not violating the loved or cherished ones of others.
4. Abstaining from lying: not telling lies or using deceptive speech; not violating other people or their interests through speech.
5. Abstaining from alcohol and intoxicants: causing heedlessness and drunkenness, and leading to damage and blunders such as accidents due to lack of mindfulness.

(2) The Six Directions are people around one's life, to whom one requires to perform a set of duties according to their status of relations. They are:

1. The front direction: those who come before, i.e., parents.
2. The right direction: those worthy of respect, i.e., teachers.
3. The rearward direction: those who come after, i.e., spouse and children.
4. The left direction: those who are alongside, i.e., friends and associates.
5. The lower direction: those who support, i.e., employees and workers.
6. The upper direction: those who are high in virtue, i.e., monks.

(3) The Six Channels to Ruin are six things to avoid:

1. Being addicted to drink and drugs,
2. Always reveling in night life,
3. Being bent on entertainment,
4. Being addicted to gambling,
5. Consorting with evil friends,
6. Being chronically lazy.

(4) *Sīla* (Virtue), *Samādhi* (Concentration) and *Paññā* (Wisdom) are three phases of training (*Sikkhā*) which form the integral path to the Enlightenment-Nirvana, the extinction of suffering, namely:

1. *Adhi-Sīla Sikkhā* or Training in Morality, which include Right Speech, Right Action and Right Livelihood. The purpose is to abstain from evil and do good.
2. *Adhi-Citta (Samādhi) Sikkhā* or Mental Training, which include Right Effort, Right Mindfulness and Right Concentration. The practice will maintain the mind and mental properties in a state of balance.
3. *Adhi-Paññā Sikkhā* or Training in Wisdom, which include Right Understanding and Right Intention.

(5) Negative ethic is based on self-restraint or obligation; whereas positive ethic is based on harmony and happiness.

Synopsis
**Buddhist Approach on Laws:
Principle for Practice**

Laws, Rules, Legality, and Rights in Buddhism

Despite their importance, socially-constructed rules, laws, and rights by no means constitute the absolute guarantee of human life's quality, the development of human wisdom, and just societies. Unless these rules have their very essence in the laws of nature, applied with good intention and insight to social arrangements for the sake of people's learning and self-development, they cannot make up effective means to lead people to a peaceful ends.

Buddhism acknowledges that social rules, laws, and rights have created order to what might have been chaotic. In this regard, they help improve both individual and collective well-beings. Despite their benefits, however, Buddhism maintains that man-made rules, laws, legality, and rights simply comprise reality of a second order. Unless they are grounded on the principles of "Dharma" (natural laws, actual reality, truthful causality) and realized by people who have deep understanding of such principles, the meaningful development of human quality as well as the peaceful co-existence among people, local or global,

seems unattainable, especially in the circumstances where democracy has created the tension between multidimensional diversities and the need for social unity.

The Laws of Reality

According to Buddhism, there are two levels of reality: social and actual, both of which are causal, involving the laws of their own. Actual reality is what holds true ubiquitously, exists independently of human beings, but can be comprehended through human wisdom (*Paññā*). Social reality, on the other hand, consists of human constructs whose meanings and practices depend upon agreements among those who have created them. Since human beings, either as an individual or a group, cannot live inseparably from nature, one of the conditions for the achievements of effective social arrangements is to learn about the laws in nature and wisely apply them in the creation or the design of social rules, laws, and rights. Unless these social constructs are based upon the laws of nature, social arrangements will not only be flawed, but also become superficial and meaningless. Living in this sort of situation, people will inevitably feel estranged, alienated, desperate, or depressed, so that they may have lost their vitality and ability to take action for the improvement of their lives and environment. Therefore, social rules, laws, and rights must be subjected to continual assessment of their essence. And the yardstick against which they need to be measured is the laws of nature.

Social Rules and Self-Development

In Buddhism, meaningful social laws, rules, legality, and rights are those that not only incorporate the truth in nature, but also encourage people's self-development. As shown by the *Sangha*, a community of Buddhist monks, rules, laws, and rights are carefully laid out such that the monks can have greatest opportunity to achieve healthier minds and deeper intellects through meditation and learning. In this sort of community, rules, laws, and rights, though seen by outsiders as highly restraining or controlling, are perceived by the community members as lessons or exercises for self-refinement. Even though Buddhism admits that this sort of community may be close to ideal, if not the ideal itself, it still argues for positive laws, rules, legality and rights that help people to develop their healthy bodies, minds, and wisdom rather than the negative counterparts that center on punishments and elimination.

นิติศาสตร์แนวพุทธ*

บัญญัติ: สื่อธรรม เพื่อสันติสุข

ถ้าคนอยู่ในหลักการ ก็ไม่ต้องมีกฎหมาย

ถ้ากฎหมายไม่ใช่เพื่อหลักการ ก็ไม่ควรให้เป็นกฎหมาย

กฎหมายแม้จะมีความสำคัญ แต่ก็ไม่เพียงพอและไม่เป็นหลักประกันที่จะทำให้ชีวิตดีงาม และสังคมมีสันติสุขได้ โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตย ที่มีและยอมรับความแตกต่างหลากหลายของประชาชน คนจะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยหลักการพื้นฐานและจิตใจที่เข้ากันได้ เช่น ไม่แบ่งแยก รังเกียจเด็ดจันทันด้วยเรื่องชนชั้น ผิวพรรณ เชื้อชาติ และลัทธิ ศาสนา มีความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน เป็นต้น สังคมจึงจะมีความมั่นคงยั่งยืนอยู่ได้ ฉะนั้น สามัคคีหรือเอกภาพจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำรงรักษาสังคม และจะต้องมีหลัก

* ตัดตอนจาก "นิติศาสตร์แนวพุทธ" ซึ่งเป็นปาฐกถาพิเศษ ณ สำนักงานอัยการสูงสุด ๒๘ มีนาคม ๒๕๓๔ เฉพาะบางตอนของ ภาค ๒: หลักแห่งปฏิบัติการ, หน้า ๗๔-๑๔๓

ความประพฤติปฏิบัติต่างๆ ที่จะทำให้เกิดความสามัคคีเช่นนั้น การที่สังคมบัญญัติวินัยคือกฎหมายต่างๆ ขึ้นก็เพื่อมาหนุนให้คนดำรงอยู่ในหลักการต่างๆ เหล่านั้น อันจะทำให้สังคมหรือสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วจะได้มีความมั่นคงยั่งยืนและมีสันติสุขตามวัตถุประสงค์

หลักการต่างๆ เพื่อดำรงรักษาสังคมนั้น เท่ากับเป็นสาระหรือเจตนารมณ์ของกฎหมาย ถ้าคนยึดถือและปฏิบัติตามหลักการเหล่านั้น ก็แทบจะพูดได้ว่าไม่จำเป็นต้องมีกฎหมาย นอกจากในความหมายว่าเป็นข้อหมายรู้อย่างที่กล่าวข้างต้นหลักการต่างๆ เหล่านี้ นอกจากนำมาเป็นหลักในการบัญญัติข้อกฎหมายแล้ว บางทีก็มีอยู่ในรูปที่เป็นคตินิยมหรือหลักคำสอน

ธรรมที่เป็นหลักการทั่วไปซึ่งไม่ได้บัญญัติไว้เป็นสิกขาบทในทางวินัยมีหลายอย่างที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดความสามัคคีในชุมชนแห่งกัลยาณมิตร เช่น หลักสารณียธรรม เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการของประชาธิปไตย ขอยกมาเป็นตัวอย่าง หลักสารณียธรรม 6 ประการ (สารณียธรรม ก็เรียก) คือ

1. จะทำอะไรก็ทำต่อกันด้วยเมตตา ทำด้วยใจหวังดี เช่น เมื่อมีกิจการส่วนรวม ก็มาร่วมมือกันพร้อมเพรียงกันทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ด้วยหวังดีที่จะให้เกิดประโยชน์สุขต่อกัน

2. จะพูดอะไรก็พูดต่อกันด้วยเมตตา พูดด้วยความหวังดี

มุ่งแก้ปัญหา มุ่งให้เกิดความสามัคคีและประโยชน์สุขร่วมกัน

3. จะคิดอะไรก็คิดต่อกันด้วยเมตตา คิดด้วยใจหวังดี คิดในทางแก้ปัญหา ในทางสมัคสมานประสานส่งเสริม ในทางที่จะเอื้อเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนกันเพื่อจุดหมายที่ติงาม ด้วยอาการยิ้มแย้มแจ่มใส

4. ได้มาแบ่งกันกินใช้ เรื่องผลประโยชน์นี้ ท่านถือเป็นเรื่องสำคัญมาก หลายคนเข้าใจผิดว่าพระพุทธศาสนา mong ข้ามเรื่องนี้ ไม่เอาใจใส่เรื่องวัตถุ แต่แท้จริงพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องผลประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง แต่ในขอบเขตที่เรียกว่าเป็น ปัจจัย เพราะฉะนั้น เรื่องการแบ่งปันลาภและเอื้อเฟื้อกัน จึงมาในหลักการของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งรวมถึงเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์

5. ตั้งอยู่ในหลักความประพฤติเสมอกันคล้ายกับที่พูดกันว่า มีความเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย หลักการนี้ในทางพุทธศาสนา เรียกว่า สีสสามัญญตา แปลว่าความเป็นผู้เสมอกันในศีล ทุกคนต่อหน้าวินัยแล้วเสมอกันทั้งหมด แม้แต่เป็นพระอรหันต์ก็ไม่ยกเว้น นอกจากมีกฎหมายไว้ให้เป็นสิกขาบท จึงจะพ้นโทษทางวินัย ในเรื่องของวินัยจะอ้างธรรมไม่ได้ วินัยกำหนดไว้ให้เสมอภาคกัน และจึงต้องพยายามประพฤติตัวให้เสมอกันโดยศีล เพื่อไม่ให้เป็นที่รังเกียจแก่ชุมชน

6. มีความเสมอกันโดยทิวี่ เรียกว่า ทิวี่ฐิสสามัญญตา

หมายความว่า ยึดถือหลักการและอุดมการณ์ของสังคมร่วมกัน สังคมใดไม่มีหลักการร่วมกัน เช่น สังคมประชาธิปไตย ถ้าประชาชนไม่ยึดถือหลักการแห่งประชาธิปไตยร่วมกัน ก็ถึงอวสาน เพราะฉะนั้นสมาชิกทุกคนจึงต้องมีอุดมการณ์และมีหลักการร่วมกัน

ธรรม 6 ข้อนี้เป็นหลักแห่งความสามัคคี ในระหว่างบุคคล ก็เป็น**ปิยกรรม**แปลว่าสร้างความรักกัน **ครุกรรม**สร้างความเคารพกัน **สารณียะ** ทำให้ระลึกถึงกัน หรือยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และในแง่ส่วนรวมก็เป็นไปเพื่อ**สังคหะ** คือทำให้รวมคนเข้าเป็นหมู่อยู่ได้ เพื่อ**อวิวาทะ** ทำให้ไม่วิวาทกัน เพื่อ**สามัคคี** คือพร้อมเพรียงกัน และเพื่อ**เอกภาพ** ที่เรียกว่า **เอกภาพ** คือทำให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

นอกจากนี้ ยังมีหลักการอื่นอีก เช่น **อปรีหานิยธรรม** คือ ธรรมที่จะทำให้ไม่เสื่อม ซึ่งมี 7 ข้อ คือ

1. ประชุมกันเนืองนิจ
2. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็อยู่จนเลิกโดยพร้อมเพรียงกัน และเมื่อมีกิจส่วนรวม คือ สังฆกรรมเกิดขึ้น ก็ต้องพร้อมใจกันทำ
3. ไม่ถืออำนาจใจแล้วบัญญัติอะไรตามใจตัว หรือลัทธิเล็กน้อยบัพัญญัติอะไรตามใจตัว
4. เคารพนับถือยกย่องบุคคลที่เป็นหลักที่เรียกว่า**สังฆบิดร**

มองเห็นความสำคัญของถ้อยคำของท่าน ในที่นี้ไม่ได้บอกว่าต้องเชื่อ แต่ภิกษุใดเป็นเถระ เป็นรัตตัญญู หมายความว่า ได้มีประสบการณ์ยาวนาน มีความรู้เป็นหลัก ต้องมองเห็นความสำคัญของถ้อยคำของท่าน และให้ความสำคัญว่าเป็นสิ่งอันพึงฟัง ไม่ใช่ลบหลู่ละเลย หรือมองข้ามไป

5. ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี ไม่ให้มีการข่มเหงรังแกกุล-กุมารี (นำสังเกตว่า สังคมไทยเวลานี้ได้ทรุดลงไปไกลในเรื่องนี้ ถึงขั้นที่มีโสเภณีเด็กแพร่หลาย อย่างที่ไม่เคยมีไม่เคยเป็น)

6. ให้ความสำคัญแก่เจตีย์หรือนุสาวรีย์ซึ่งเป็นสิ่งที่เคารพเป็นที่รวมใจของสังคม และเป็นเครื่องเตือนใจให้เกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม

7. จัดอารักขาคุ้มครองป้องกันแก่พระอรหันต์ หมายความว่า พระสงฆ์หรือนักบวชที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ไม่ประมาทมัวเมา เป็นหลักใจของประชาชน เป็นตัวแทนของคุณธรรม เป็นหลักของศีลธรรม เป็นผู้รักษาศรัทธาไว้ให้แก่สังคม ให้ถือเป็นหน้าที่ของบ้านเมือง จะต้องจัดการอารักขา คุ้มครองป้องกัน และยินดีต้อนรับท่าน

สำหรับคนทั่วไปที่อยู่ในสังคมใหญ่ ยังมีหลักธรรมอีกชุดหนึ่งเรียกว่า **สังคหัตถุ** แปลว่า หลักการสงเคราะห์ คือ หลักการยึดเหนี่ยวประสานหมู่ชนให้อยู่ในความสามัคคี (สังคหะ แปลว่า สงเคราะห์หรือสงเคราะห์ ที่เราใช้ในความหมายว่า ช่วยเหลือกัน

แต่คำศัพท์เดิมแปลว่า รวมเข้าด้วยกัน) ในการที่จะผนึกให้สังคมมีความมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ คนจะต้องมี

1. การให้ปันผลประโยชน์แก่กันหรือมีการเผื่อแผ่ที่เรียกว่า ทาน

2. การรู้จักใช้วาจาแสดงน้ำใจดี ที่จะแก้ปัญหาและช่วยเหลือกัน เรียกว่า ปิยวาจา

3. การเอากำลังร่างกายเข้าช่วยเหลือร่วมมือกัน เรียกว่า อัตถจริยา

4. การมีความเสมอภาค ทำตัวให้เข้ากันได้ โดยร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ร่วมกันเผชิญและแก้ปัญหา ไม่ทอดทิ้งกัน ไม่ดูถูกดูหมิ่นกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน และไม่เลือกที่รักมักที่ชัง สม่่าเสมอสมานกันโดยธรรม เรียกว่า สมานัตตตา

สังคหัตถุ 4 นี้ แปลเป็นภาษาง่ายๆ ในแง่ของการช่วยเหลือกันเพื่อให้เกิดการประสานสังคม คือ

- 1) ช่วยด้วยสิ่งของเงินทอง
- 2) ช่วยด้วยถ้อยคำ เช่น ปลอบโยน แสดงความเห็นใจ ให้กำลังใจ แนะนำคนให้รู้วิธีแก้ปัญหาของเขา ให้ความรู้สั่งสอนวิชาการ เพื่อให้สามารถแก้ไขบำบัดความทุกข์ยาก
- 3) ช่วยด้วยเรี่ยวแรงกำลัง
- 4) ทำตัวเสมอสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากันได้ โดยมีความ

เสมอภาคกัน ปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอหน้าตามธรรม

ที่ว่ามานี้ เป็นหลักที่จะรวมหมู่ชนให้อยู่ด้วยกัน และทำให้สังคมมีความเจริญมั่นคง แต่เป็นหลักที่ไม่ได้บัญญัติเป็นสิกขาบทในวินัย จึงไม่มีการกำหนดความผิดและไม่มีการลงโทษ แต่ให้เป็นหลักที่รู้กันว่าควรประพฤติปฏิบัติ

มีหลักปฏิบัติอีกชุดหนึ่ง ซึ่งพูดถึงกันมากกว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการดำรงรักษาสังคมให้มีความสงบเรียบร้อย คือ คีล 5 และจะเห็นได้ว่า บทบัญญัติในกฎหมายทั้งแพ่งและอาญาแทบทั้งหมดมีเจตนารมณ์ตามหลักคิล 5 นี้

คิล 5 (สิกขาบท 5) เป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานเพื่อช่วยให้สังคมอยู่ในความสงบเรียบร้อย แต่การที่สังคมจะก้าวไปสู่จุดหมายแห่งการพัฒนาที่ถูกต้องดีงามแท้จริง จะต้องให้คนพัฒนาขึ้นไปเหนือกว่า คีล 5 ที่เป็นระดับแก้ไขป้องกันความชั่วร้าย สู่หลักการเชิงสร้างสรรค์ต่างๆ ที่ยกตัวอย่างมาแสดงข้างต้น อันควรจะเป็นสาระและเจตนารมณ์ที่แท้จริงทั้งของกฎหมายและการปกครอง

เมื่อได้พูดถึงคิล 5 แล้ว ก็ควรจะนำข้อย่อมาแสดงไว้ด้วย ซึ่งมีดังนี้

1. การเว้นจากปาณาติบาต (การไม่ละเมิดต่อชีวิตร่างกาย)
2. การเว้นจากอทินนาทาน (การไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน)

3. การเว้นจากกาเมสุมิจนจาร (การไม่ละเมิดต่อคู่ครองของหวง)
4. การเว้นจากมุสาวาท (การไม่ละเมิดต่อกันทางวาจา)
5. การเว้นจากสุรายาเมา (การไม่ดื่มสุราหรือเสพลิงเสพติด)

ศีล 5 (สิกขาบท 5) นี้ มีสาระสำคัญที่มุ่งเพื่อให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดีโดยไม่เบียดเบียนกัน จะได้มีความสงบเรียบร้อย ที่เป็นโอกาสพื้นฐานแห่งการพัฒนาชีวิตสู่ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป สำหรับ 4 ข้อแรก จะเห็นความหมายนี้ได้ชัดเจน แต่ข้อ 5 ที่ว่า เว้นจากสุรายาเสพติดที่จะทำให้เกิดความประมาท ขาดสตินั้น มักมองเห็นชัดแต่ในแง่ของโทษต่อชีวิตของตัวผู้เสพเอง แต่ที่จริงในการจัดเข้าชุดแห่งศีล 5 นี้ ท่านมุ่งความหมายเชิงสังคม ในแง่สังคมนั้น การละเมิดศีลข้อ 5 คือ ดื่มสุรายาเมาเสพลิงเสพติด ก่อความเสียหายหรือโทษภัย ที่สำคัญ คือ

1. คนเมาสุรายาเสพติด ขาดสติแล้ว จะทำการร้ายละเมิดศีลได้หมดทุกข้อ ไม่ว่าจะฆ่าคน ทำร้ายกัน ลักหรือทำลายทรัพย์สิน ทำความผิดทางเพศ พุดเท็จ ก็ได้ทั้งนั้น
2. ก่อให้เกิดอุบัติเหตุ ซึ่งอาจจะก่อความพินาศหรือความเสียหายอย่างมาก
3. แม้ยังไม่ได้ลงมือทำการร้ายใดๆ ก็เป็นผู้คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในสังคม เช่น คนที่ขับรถไปในถนนหลวง

พอมองเห็นรถที่กำลังเล่นสวณมามีคนขับที่เมาเหล้า หรือระแวงว่าคนขับรถลืบล้อที่กำลังเล่นสวณมาเสพยาบ้า ก็จะเกิดความรู้สึกหวาดหวั่นพรั่นใจ

รวมความว่า สังคมโดยเฉพาะรัฐ จะต้องจัดตั้งวางมาตรการทางสังคม โดยเฉพาะการออกกฎหมาย ที่จะมาเป็นประกันให้คนดำรงอยู่ในศีล 5 หรือสิกขาบท 5 นี้ พร้อมทั้งส่งเสริมให้คนยึดถือหลักการต่างๆ ที่กล่าวแล้วข้างต้น เช่น สาราณียธรรม 6 และสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น

กล่าวได้ว่า หลักการต่างๆ เหล่านี้และทำนองนี้ เป็นสาระของวินัย หรือเป็นเจตนารมณ์ที่แท้ของกฎหมาย ถ้าคนมีการศึกษาที่พัฒนาตนอย่างถูกต้อง ให้มีศรัทธาเห็นคุณค่า พร้อม และเต็มใจสมัครใจที่จะปฏิบัติตามหลักการเหล่านี้ ก็ไม่จำเป็นต้องมีการบัญญัติข้อกำหนดของกฎหมายหรือสิกขาบทในวินัย ในทางตรงข้ามการที่มีสิกขาบทหรือกฎหมาย ก็เพื่อเป็นหลักประกันให้เกิดความมั่นใจว่า จะมีการปฏิบัติให้เกิดผลตามหลักการเหล่านี้ ดังนั้น ถ้าคนไม่ปฏิบัติตาม หรือเคลื่อนคลาดจากหลักการมากขึ้น ก็ยังต้องมีการบัญญัติสิกขาบทหรือข้อกฎหมายมากขึ้นๆ และมักจะต้องมีการบัญญัติความผิดและการลงโทษมากขึ้น หรืออาจจะหนักขึ้นด้วย

เป็นความจำเป็นว่า เมื่อคนมาอยู่ร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ก็ต้องมีข้อตกลงที่กำหนดกันขึ้นไว้ว่าจะทำอะไรเมื่อไรอย่างไรเป็นต้น

เพื่อให้ชีวิตแห่งการอยู่ร่วมกันดำเนินไปด้วยดี เอื้อประโยชน์ต่อทุกคนด้วยกัน เพราะฉะนั้น ในสังคมที่คนมีการศึกษาพัฒนาดีแล้ว ที่เขาเข้าใจความหมายของข้อตกลง สำหรับการเป็นอยู่และทำกิจการร่วมกันเช่นนี้ และมีจิตใจที่พร้อมจะปฏิบัติ การมีกฎหมายเพียงในความหมายว่าเป็นข้อหมายรู้ หรือข้อกำหนดที่หมายรู้ในการอยู่ร่วมกัน ก็เป็นการเพียงพอ (เรื่องนี้จะพูดถึงอีกข้างหน้า) ในสภาพเช่นนี้ กฎหมายหรือข้อหมายรู้ จะเป็นเพียงข้อตกลงหรือกติกาทางปัญญา ซึ่งมีจำนวนจำกัดตามความจำเป็นแห่งกิจที่จะทำ และเมื่อยังปฏิบัติกันดี ก็ไม่ต้องมีสิทธิขาดหรือข้อกฎหมายมาก

อย่างไรก็ดี เมื่อคนขาดการศึกษาที่ถูกต้อง ไม่ได้พัฒนาตน เขาไม่เข้าใจความหมาย ไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของกฎหมาย และไม่พร้อมที่จะปฏิบัติ เมื่อคนไม่ปฏิบัติตามข้อหมายรู้นั้น ก็ต้องมีการบัญญัติข้อกฎหมายในลักษณะที่เป็นข้อบังคับ ที่มีการกำหนดความผิดและการลงโทษเพิ่มขึ้นๆ จนในที่สุดจะกลายเป็นว่า ยังมีการบัญญัติข้อกฎหมายมาก ชีวิตและสังคมกลับยิ่งเสื่อมโทรม และในกรณีเช่นนี้ การมีกฎหมายในความหมายว่าเป็นข้อบังคับมาก กลับกลายเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเสื่อมโทรมแห่งชีวิตและสังคม

เพราะฉะนั้น ในสังคมที่คนมีการศึกษาถูกต้องพัฒนาตนดีแล้ว ก็จะมีกฎหมายแต่เพียงที่เป็นข้อหมายรู้ ไม่ต้องเลยไปเป็นข้อบังคับ และตรงข้าม ในสังคมที่ไม่พัฒนา คนขาดการศึกษา

หรือเมื่อการศึกษาเสื่อมลง กฎหมายที่มีความหมายเป็นข้อบังคับก็จะเพิ่มมากขึ้นๆ โดยที่แม้จะจำเป็นเพื่อกันไม่ให้เสื่อมโทรมลงไปอีกๆ แต่ก็ไม่ช่วยให้ชีวิตและสังคมดีขึ้นได้เลย อย่างน้อยยังมีข้อบัญญัติมาก หลักการที่เป็นสาระกลับยิ่งเลื่อนลางจางหาย

โดยนัยดังกล่าวมา การศึกษาที่แท้ ในความหมายของการพัฒนาคนอย่างถูกต้อง จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง และสัมพันธ์กับวินัย ไม่ว่าจะเป็นในความหมายที่เป็นกฎหมาย เป็นระบบที่จัดตั้ง หรือเป็นการปกครองก็ตาม ทั้งในแง่ที่ว่าจะต้องมีการพัฒนาคนอย่างถูกต้องเพื่อให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างถูกต้อง และในแง่ที่ว่าวินัยเช่นกฎหมายเป็นเครื่องมือจัดสรรสภาพเอื้อโอกาสในการพัฒนาชีวิตของมนุษย์

เมื่อมีการศึกษาที่แท้ที่ทำให้คนพัฒนาอย่างถูกต้อง คนก็จะพร้อมที่จะปฏิบัติตามวินัยโดยเฉพาะที่เรียกว่ากฎหมาย(ที่ชอบธรรม) และคนที่มีการศึกษาที่พัฒนาดนแล้วอย่างถูกต้องนั้น ก็จะมองวินัยโดยเฉพาะกฎหมายนั้นเป็นข้อหมายรู้เพื่อที่จะปฏิบัติได้ถูกต้อง ในการช่วยกันสร้างสรรค์สภาพชีวิตและสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตสู่ความดีงามและประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นต่อไป

จะรักษารธรรมให้แก่สังคมได้

ต้องรักษาคุณภาพให้แก่ใจของตน

มีอีกหลักหนึ่งที่เป็นพื้นฐานลึกลงไป在心ใจ คนเรานี้ถ้าไม่มีพื้นฐานในใจ กฎหมายหรือวินัยจะกำหนดอย่างไรก็ไปไม่รอด เพราะคนจะหาทางเลี่ยงกฎหมาย หรืออย่างน้อยก็ไม่มีมโนธรรมเต็มใจพร้อมใจที่จะปฏิบัติตาม และในที่สุดกฎหมายก็จะอยู่ไม่ได้ วินัยรวมทั้งกฎหมายจึงต้องมีคุณสมบัติ在心เป็นฐานรองรับ ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจและเป็นเครื่องผูกใจให้คนประพฤติตามกฎหมายได้ นี่เป็นเหตุผลที่ทำให้ต้องมีการพัฒนาคน ถ้าไม่พัฒนาคน การดำรงสังคมก็ไปไม่ตลอด สังคมที่จะบัญญัติกฎหมายต่างๆ ต้องถือกฎหมายเป็นตัวเอื้อ คือจะต้องถือเป็น means ไม่ใช่เป็น end ถ้าเราถือกฎหมายเป็น end ก็จบ แม้แต่ถือความสงบเรียบร้อยเป็นจุดหมายก็ยังไปไม่รอด เพราะขาดสาระคือการพัฒนาคน

จะพัฒนาคนอย่างไร ก็ต้องทำให้คนประพฤติปฏิบัติทำการทั้งหลายด้วยปัญญา บนพื้นฐานแห่งจิตใจที่ดี เช่น มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ โดยเฉพาะมีทำที่ถูกต้องต่อการรับผิดชอบต่อสังคม

สังคมมนุษย์นั้น มนุษย์ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และอนุรักษ์ มิฉะนั้นก็จะพินาศ แม้แต่การที่จะรักษากฎหมายได้ ก็ต้องมีทำที่พื้นฐานในจิตใจมาเป็นแกนให้ก่อน ทำที่พื้นฐานนี้ไม่ใช่หลักธรรมยกอะไร ก็คือหลักพรหมวิหาร 4 นี้เอง

แต่ในสังคมไทยคนเข้าใจธรรมชู้ตักกันผิดพลาดมาก และปฏิบัติกันไม่ครบถ้วน หรือปฏิบัติคลาดเคลื่อนจนทำให้เกิดผลร้ายบางอย่าง พรหมวิหาร 4 ข้อนี้เป็นทำที่สำคัญของจิตใจ

“พรหมวิหาร” แปลว่า ธรรมประจำใจของพรหม พรหมคือเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ ที่สร้างโลกและอภิบาลโลก ในทัศนะของพราหมณ์ เขาถือว่ามนุษย์อยู่กันไป พอถึงกับหนึ่งโลกจะพินาศ และพระพรหมจะสร้างโลกขึ้นมาใหม่ ในระหว่างนี้พระพรหมจะเป็นผู้ลิขิตชีวิตมนุษย์ว่าจะไปอย่างไร แต่พระพุทธศาสนาไม่รอพระพรหม เราถือว่าทุกคนมีส่วนรับผิดชอบในการสร้างสรรค์และอภิบาลสังคม เพราะฉะนั้น ทุกคนต้องทำตัวให้เป็นพรหม โดยประพฤติตามหลัก 4 ข้อนี้ ที่เรียกว่า **พรหมวิหาร** คือ

1. เมตตา มีน้ำใจของมิตร
2. กรุณา พลอยห่วงใยในทุกข์ของเขา
3. มุทิตา พลอยยินดีในความสุขความดีงามของเขา
4. อุเบกขา วางใจเป็นกลางเพื่อรักษารธรรม

ทำที่พื้นฐาน 4 ประการนี้เข้าใจง่าย เพราะเป็นทำที่ที่แสดงออกต่อผู้อื่น เพราะฉะนั้น วิธีที่จะดูความหมายก็ดูที่คนอื่นคือดูตามสถานการณ์ที่คนอื่นเขาประสบ จึงจะรู้ว่าเราจะใช้พรหมวิหารข้อไหน แล้วความหมายก็จะชัดเจนออกมาเอง

สถานการณ์ที่ 1 เมื่อคนอื่นเขาอยู่เป็นปกติ เราก็มีเมตตา

คือ มีความหวังดี มีความรัก มีความเป็นมิตร (เมตตา มาจากรากศัพท์เดียวกับคำว่ามิตร) คือคุณสมบัติของมิตรนั่นเอง ได้แก่น้ำใจที่หวังดี ปรารถนาให้เขาเป็นสุข

สถานการณ์ที่ 2 เมื่อบุคคลอื่นนั้นตกต่ำ คือ เขาเดือดร้อน เป็นทุกข์ประสบปัญหา เราก็มีกรุณา คือพลอยห่วงใยในทุกข์ของเขา อยากจะช่วยบำบัดทุกข์นั้น หรือยกเขาขึ้นมาจากความทุกข์นั้น (จะเห็นว่า เมตตากับกรุณาต่างกันมาก)

สถานการณ์ที่ 3 เมื่อบุคคลอื่นนั้นเปลี่ยนจากปกติและตกต่ำเป็นขึ้นสูง คือเขาประสบความสำเร็จ มีความสุข ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เราก็มีมุทิตา คือพลอยยินดีด้วยในความดีงามและความสุขความสำเร็จของเขา และพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุน

สถานการณ์ที่ 4 ซึ่งสำคัญที่สุดที่จะรักษาสังคมไว้ได้ คือเมื่อบุคคลอื่นนั้นละเมิดธรรม หรือสมควรรับผิดชอบต่อธรรม เราก็มีอุเบกขา คือวางใจเป็นกลาง ไม่ชวนช่วยช่วยเหลือที่จะทำให้เสียธรรม โดยวางเฉยต่อบุคคลนั้น ให้เขารับผิดชอบต่อธรรมและตามธรรม ดำรงอยู่ในความสมเหตุสมผล

ในข้ออุเบกขานี้ จะต้องเข้าใจหลักความจริงพื้นฐานก่อนว่า เบื้องหลังสังคมมีธรรมรองรับอยู่ คือหลักการแห่งความเป็นจริงตามธรรมชาติ ความเป็นเหตุเป็นผลในสิ่งทั้งหลาย หรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย การที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กันดี ไม่พอที่จะทำให้

สังคมอยู่ได้ แม้มนุษย์จะมีความสัมพันธ์กันดีใน 3 สถานการณ์แรก แต่ถ้าเขาไม่รักษารธรรมไว้ สังคมก็อยู่ไม่ได้ แต่จะวิปาสคลาดเคลื่อนไปจนถึงความวิบัติ เพราะฉะนั้น จึงมีสถานการณ์ที่ 4 คือไม่ว่าความสัมพันธ์ของมนุษย์จะเป็นอย่างไรก็ตามในสถานการณ์ที่ 1, 2 หรือ 3 แต่ถ้าความสัมพันธ์นั้นไปละเมิดก่อความเสียหายต่อธรรมแล้ว ก็จะต้องหยุดความสัมพันธ์นั้น คือวางเฉยไม่ช่วย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต้องหยุดเพื่อรักษาธรรม นี่คือนิอุเบกขา ซึ่งเป็นตัวรักษาหลักการของสังคม

ได้กล่าวแล้วว่า เบื้องหลังความเป็นไปในสังคมมนุษย์ที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนด้วยกัน ยังมีธรรมที่เป็นความจริงแห่งความถูกต้องดีงาม ความที่ควรจะเป็นตามเหตุผล ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือความเป็นไปตามกฎธรรมชาติอีกชั้นหนึ่ง และเมื่อมนุษย์เอาความรู้ในความจริงนั้นมาตั้งเป็นหลักการ เป็นกฎเกณฑ์กติกาในสังคม เราก็พลอยเรียกหลักชั้นสองที่มนุษย์บัญญัตินี้เป็น "ธรรม" ไปด้วย

หลักการที่ว่ามาทั้งหมดนี้ ไม่ว่าจะระดับไหน จะเป็นระดับความจริงในธรรมชาติ หรือหลักการในสังคมมนุษย์ก็ตาม ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ไปละเมิดหรือจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อหลักการนั้น มนุษย์จะต้องหยุดความสัมพันธ์ระหว่างกันแล้วเอาธรรมเป็นใหญ่ และปฏิบัติไปตามธรรม คือเฉยต่อคน และปฏิบัติ

ไปตามธรรม ฉะนั้น อุเบกขาจึงเป็นข้อธรรมใหญ่ที่คุ้มภัย เพราะเป็นตัวรักษาหลักการไว้ ถ้าไม่รักษาหลักการนี้ สังคมมนุษย์แม้จะมีการช่วยเหลือกันดีก็ไปไม่รอด เพราะสังคมนั้นสูญเสียดุลยภาพ กล่าวคือ

1. เมื่อคนมีน้ำใจต่อกัน มีเมตตา กรุณา และเมตตาปฏิบัติกันดี ก็มีความอบอุ่นมีความสุขในการอยู่ร่วมกันดี แต่ข้อเสียจะเกิดขึ้น เนื่องจากมนุษย์จำนวนหนึ่งจะชอบหวังพึ่งผู้อื่น โดยคิดว่าถ้าเราเดือดร้อนก็ไปหาผู้ใหญ่คนนั้นได้ ไปหาญาติคนนี้ได้ เพราะฉะนั้นเขาก็ไม่ดิ้นรนชวนขาย สังคมที่เป็นเช่นนี้ก็จะทำให้คนจำนวนมากตกอยู่ในความประมาท อ่อนแอ เฉื่อยชา หรือถึงกับเกียจคร้าน

2. เมื่อเอาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหลัก ชอบช่วยเหลือกันเป็นส่วนตัว ก็อาจจะช่วยกันจนเกินขอบเขต โดยไม่คำนึงถึงหลักการหรือความถูกต้องชอบธรรม แม้จะมีกฎเกณฑ์กติกาหลักการก็ไม่เอา แต่จะเลี้ยวหลีกหลบไป หรือมองข้าม ตลอดจนทำลายได้เลย เมื่อเป็นอย่างนี้สังคมก็เสียหลัก

ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีอุเบกขาไว้เป็นประกัน เมื่ออุเบกขาเข้ามาคุมก็รักษาดุลของสังคมไว้ได้ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน กับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมนี้สมดุลกัน

ในทางตรงข้าม ถ้ามีแต่ข้อสุดท้ายคืออุเบกขา ก็กลายเป็นตัวใครตัวมัน คุณจะทำอะไรก็ทำของคุณไปฉันไม่ช่วย ถ้าไม่ผิด

กฎหมายฉันไม่ว่าอะไร แต่ถ้าคุณทำผิดกฎหมายเมื่อไร ฉันจัดการทันที ระหว่างนั้นฉันไม่ช่วย เพราะฉะนั้นถ้าคุณไม่ดิ้นรนชวนขาย คุณก็ตาย

ในสังคมที่เน้นอุเบกขาแบบนี้ ชีวิตจะขาดความอบอุ่น จะเครียด แท้งแล้ง มีทุกข์ในจิตใจ เป็นโรคประสาทและโรคจิตกันมาก แต่เป็นการบีบคั้นคนให้ต้องดิ้น ก็เข้มแข็งดี ทำให้เกิดความเร่งรัดในการสร้างความเจริญก้าวหน้า พร้อมกับสามารถรักษาหลักการและกฎเกณฑ์กติกา ตลอดจนมีการปฏิบัติตามกฎหมายได้ดี

ในครอบครัวที่พ่อแม่มีอุเบกขามาก เด็กถ้าไม่ร้ายเสียคนไปเลย ก็จะเป็นคนก้าวร้าว เข้มแข็ง ช่วยตัวเองได้ดี

ในครอบครัวนั้น ถ้าพ่อแม่มีแต่เมตตา กรุณา มุทิตามาก ขาดอุเบกขา เด็กจะอ่อนแอ เลี้ยงไม่โต ไม่มีความเข้มแข็ง ทำอะไรไม่เป็น รับผิดชอบตัวเองไม่ได้

ทุกคนมีชีวิตแห่งความสัมพันธ์ 2 ด้าน ด้านหนึ่งเราสัมพันธ์อยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และเราก็ช่วยกันได้ แต่อีกด้านหนึ่ง เราอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิต ซึ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ตามกฎธรรมชาติที่ไม่เข้าใครออกใคร ทุกคนจะต้องปฏิบัติต่อความจริงนี้ด้วยปัญญา โดยพัฒนาความรู้ความสามารถของตนขึ้นมาเพื่อให้สามารถรับผิดชอบตนเองได้ ในด้านนี้ถึงแม้มนุษย์จะช่วยกันก็ช่วยไม่ได้จริง และทำให้กันไม่ได้ จะช่วย

กันได้ก็ด้วยการช่วยให้เขาฝึกฝนพัฒนาตัวเขาเองขึ้นมาจนพึ่งตัวเองได้

ฉะนั้นจะต้องระลึกไว้เสมอว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่กับมนุษย์เท่านั้น แต่มนุษย์นั้นต้องอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตด้วย ทุกคนมีชีวิตที่รับผิดชอบต่อความจริงของกฎธรรมชาติ ถึงแม้ในด้านมนุษยเราจะช่วยเหลือกันดี พ่อแม่จะรักและทำให้ลูกทุกอย่าง แต่ชีวิตและโลกนี้ไม่ได้มาตามใจด้วย มันมีกฎมีเกณฑ์ มีกติกาแห่งธรรมตามความเป็นจริงของมัน ซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้องตามเหตุผลด้วยสติปัญญาความสามารถที่จะต้องพัฒนาขึ้นมาในตนเอง

เพราะฉะนั้น ทุกคนจะต้องรับผิดชอบต่อตัวธรรม คือ ความเป็นจริงของชีวิตและสังคมได้ และเราจะต้องฝึกต้องหัดกันให้มีความสามารถนี้ ฉะนั้น มนุษย์จึงต้องมีหน้าที่ข้อที่ 4 คือ อุเบกขาไว้คุมท้าย ชีวิตจึงจะดี และสังคมจึงจะอยู่ได้

สรุปว่า อุเบกขาที่เกิดจากปัญญา เป็นดุลยภาพในจิตใจที่ช่วยให้เกิดผลภายนอก 3 ด้าน (ของเรื่องเดียวกัน) คือ

1. **ช่วยรักษานุคคล** ด้วยการสร้างโอกาสให้เขารู้จักรับผิดชอบต่อเหตุผลและความเป็นจริงของโลกและชีวิต เช่น คอยดูแลให้เด็กทำการต่างๆ ด้วยตนเอง เพื่อช่วยให้เขาพัฒนาตนเองให้เข้มแข็ง คิดเป็น ทำเป็น เป็นต้น

2. **ช่วยรักษาสังคม** ด้วยการสนองเจตนารมณ์ของข้อตกลง (สมมติ) ที่วางไว้ โดยปฏิบัติตาม เป็นต้น ทำให้เกิดความเสมอภาค เช่น การที่ทุกคนจะมีความเสมอกันต่อหน้าหลักการ กฎเกณฑ์ กติกาและกฎหมาย เป็นต้น

3. **ช่วยรักษาธรรม** ด้วยการทำให้มีการปฏิบัติตาม ไม่ถูกคนล่อลวงละเมิด ดำรงรักษาไว้ได้ ซึ่งความถูกต้อง ความชอบธรรม ความดีงาม หรืออย่างน้อยความสมเหตุสมผล (ซึ่งมักถือเอาตามความลงตัวโดยเหตุผล หรือการลงความเห็นตามเหตุผลและหลักฐาน ที่เรียกว่าความยุติธรรม อันได้แก่ ธรรมคือยุติติ หรือธรรมโดยยุติติ)

อุเบกขาทำให้เกิดดุลยภาพภายในจิตใจแล้ว ก็คุมพรหมวิหารทั้ง 4 ให้อยู่ในดุลยภาพด้วย และจึงทำให้เกิดดุลยภาพในสังคมมนุษย์ด้วยการเอาความรักความเอื้อเพื่อเกื้อกูลให้แก่คนพร้อมกับในขณะเดียวกันก็เอาความถูกต้องดีงามและความพอดีไว้ให้แก่ธรรมชาติและสังคม

เมื่ออุเบกขารักษาธรรมไว้ให้แก่สังคม หรือรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อกันกับธรรมไว้ได้แล้ว ก็ต้องไม่ลืมเสียเลยที่จะปฏิบัติต่อคนนั้นๆ ด้วยเมตตากรุณามุทิตาเท่าที่ไม่เสียหรือกระทบต่อธรรมด้วย

เมื่อตั้งอยู่ในอุเบกขา ตัวของผู้ปฏิบัติก็พร้อมที่จะรักษา

ตนเองไว้ไม่ให้ล่วงคตติ คือ การออกนอกทางที่ควรจะไปหรือความประพฤตินอกทางแห่งธรรม ที่แปลงง่ายๆ ว่า ความลำเอียง 4 ประการ คือ

1. ฉันทาคตติ ลำเอียงเพราะ รัก หรือเพราะชอบกัน
2. โทสาคตติ ลำเอียงเพราะ ชัง หรือเพราะชดเคือง
3. ภยาคตติ ลำเอียงเพราะ ขลาด หรือเพราะกลัว
4. โมหาคตติ ลำเอียงเพราะ เหลา หรือเพราะหลงผิดรู้ไม่

เท่าถึงการณ

นี่คือภาวะแห่งดุลยภาพในจิตใจของบุคคลที่ส่งผลออกมา ทำให้รักษาดุลยภาพในสังคมไว้ได้

จะเห็นชัดว่าพรหมวิหารสามข้อแรกนั้นหนักในด้านความรู้สึก ส่วนข้อที่สี่หนักด้านความรู้ สามข้อแรกหนักด้านความรู้สึกอย่างไร เบื้องแรกเราพัฒนาคนให้พ้นจากความรู้สึกที่ไม่ดีมาสู่ความรู้สึกที่ดีต่อกัน ทำให้มีเมตตา เป็นต้น คือ ยามเขาเป็นปกติ เรารู้สึกเป็นมิตร เขาเดือดร้อน เรารู้สึกสงสารเห็นใจ เขาได้ดีมีสุข เรารู้สึกพลอยยินดีด้วย ทั้งหมดนี้เป็นความรู้สึก ซึ่งเมื่อสถานการณ์นั้นมาก็พร้อมกันที่ แต่ข้อที่ 4 คือ อุเบกขาอาศัยความรู้สึกไม่ได้ ต้องอาศัยความรู้ คือปัญญาด้วย เพราะฉะนั้น อุเบกขาจึงต้องมากับปัญญา เพราะต้องรู้ว่าอะไรคือความจริง อะไรคือความถูกต้อง อะไรคือความดีงาม อะไรคือหลักการ แล้วจึงจะปฏิบัติคือมีอุเบกขาได้ ฉะนั้น อุเบกขา

จึงต้องตั้งอยู่บนปัญญา

เพราะฉะนั้น ในพระพุทธศาสนาจึงแยกว่า อุเบกขามี 2 ชนิด คือ อุเบกขาที่เป็นกุศลธรรมนี้ กับอุเบกขาที่เป็นอกุศล ซึ่งเรียกว่า อัญญาณอุเบกขา แปลว่า ฉะใจ คือเฉยไม่รู้เรื่อง ไม่เอาเรื่อง แล้วก็ไม่ได้เรื่อง ฉะในภาษาไทยนี้เรามักจะมองแบบเฉยใจ ซึ่งผิด เป็นอกุศลธรรม ฉะนั้น ฉะในที่นี้ต้องหมายความว่า ฉะเพราะรู้ว่าถ้าช่วยเขาจะกลายเป็นทำลายธรรม จึงเฉยไม่เอากับบุคคลนั้น เพื่อจะได้ปฏิบัติให้เป็นไปตามธรรม เพราะฉะนั้น อุเบกขาจึงเป็นตัวรักษาธรรม เช่น ความเที่ยงธรรมในสังคมไว้ ในหมู่มนุษย์จะต้องมีธรรมข้อที่ 4 นี้ไว้เพื่อรักษาธรรมวินัย ตลอดจนกฎเกณฑ์กติกายกอย่างที่ว่า กฎต้องเป็นกฎ อะไรทำนองนี้

พฤติกรรมจะถึงภาวะแห่งดุลยภาพ

เมื่อจิตใจและปัญญามาประสานอย่างสมดุล

อย่างไรก็ตาม ที่ว่ากฎต้องเป็นกฎ ก็ต้องระวังเหมือนกัน เพราะกฎมี 2 ชั้น อย่างที่ว่ามีมาแล้ว คือ กฎธรรมชาติ กับกฎมนุษย

กฎธรรมชาติซึ่งเป็นความจริงแท้ที่มีอยู่เป็นอยู่ของมันตามธรรมดานั้นเราต้องรู้และรู้ให้ชัดให้ทั่วตลอด เพราะถ้าไม่รู้เราก็พลาดกฎไม่ผิดแต่เราเองพลาด ส่วนกฎมนุษยนี้มนุษย์สร้างขึ้นมา เมื่อมนุษย์สร้างเองก็มีทางพลาด กลายเป็นกฎที่ผิด เพราะฉะนั้น การที่

จะเอากฎหมายเป็นเกณฑ์ก็ต้องคอยตรวจสอบกฎหมายตลอดเวลาด้วย โดยเฉพาะต้องดูว่ามันสอดคล้องกับความเป็นจริงของกฎธรรมชาติคือตัวธรรม หรือไม่ ฉะนั้น สำหรับกฎหมายคือกฎหมายมนุษย์ตั้ง หรือวินัย จึงต้องคอยตรวจสอบความถูกต้องสอดคล้องและความได้ผลตามกฎหมายธรรมชาติหรือความจริงตามธรรมอยู่เสมอ เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่เป็นธรรมนั้น ซึ่งต้องอาศัยการที่รู้ทั้งหมดคือรู้ทั้งด้านกฎธรรมชาติ และรู้ด้านมนุษย์ทั้งแง่บุคคลและสังคม

การจะวางกฎหมายได้ดี ต้องรู้เข้าใจธรรมชาติ ทั้งธรรมชาติทั่วไป คือความจริงแห่งธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย และธรรมชาติของมนุษย์ เข้าใจจุดหมายของชีวิต เข้าใจจุดหมายของสังคม ตลอดจนเข้าใจจุดหมายของกฎหมายเอง ซึ่งต้องไปสอดคล้องกับจุดหมายที่ว่ามาทั้งหมดนั้น ถ้าไม่เช่นนั้น จุดหมายของกฎหมายก็พลาดได้

รวมความว่า กฎหมายซึ่งเป็นกฎหมายมนุษย์นี้ จะต้องมีการตรวจสอบอยู่เสมอ มิฉะนั้น แม้แต่อุเบกขาก็อาจจะพลาดเหมือนกัน ในกรณีที่เอากฎหมายซึ่งเป็นกฎขึ้นรองมาใช้

เรื่องของกฎหมายมีทางพลาดได้ทั้ง 2 ขั้นตอน คือ ทั้งการบัญญัติกฎหมาย และการใช้กฎหมาย (ทั้งสองขั้นนี้เป็นด้านพฤติกรรม) และผิดพลาดด้วยเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ด้านปัญญา ไม่รู้ความจริง คือไม่รู้เท่าทันทั่วถึงธรรม คำว่าธรรมนี้มีหลายชั้น ว่ากันถึงที่สุดก็คือตัวธรรมที่เป็นความจริงใน

ธรรมชาติ ถ้าไม่รู้อะไรจริงนี้ เช่น ไม่รู้ไม่เข้าใจชีวิตมนุษย์ และไม่เข้าใจเหตุปัจจัยในสังคมว่า เวลานี้สังคมเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไร กลไกของปัญหาสังคมเป็นอย่างไร การทำเหตุปัจจัยอย่างนี้ๆ จะก่อให้เกิดผลในสังคมสะท้อนกันไปอย่างไร ถ้าปัญญาไม่รู้อะไรจริงนี้เพียงพอ การบัญญัติกฎหมายจะพลาดทันที เพราะฉะนั้น จึงต้องรู้เข้าใจความจริงของตัวธรรมทุกระดับ

ต่อจากปัญญาที่รู้ความจริงคือธรรมเช่นเหตุปัจจัยทั้งหลายแล้ว ก็ยังต้องมีปัญญาในขั้นจัดตั้งวางวินัย คือ รู้จักจัดระเบียบระบบขึ้นมาอย่างประสานสอดคล้องและให้ได้ผลจริงตามธรรมนั้นด้วย

2. ด้านเจตนา (คือด้านจิตใจ) ถ้ามีเจตนาแอบแฝง เช่น คิดจะหาจะเอาผลประโยชน์แก่ตัวหรือพวกของตัว หรือจะกลั่นแกล้งทำร้ายคนอื่นพวกอื่น ก็จะทำให้พลาดอีกเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น การบัญญัติวินัยที่เป็นกฎในระดับสังคมมนุษย์จึงมีทางผิดพลาดที่ทำให้ต้องมีการตรวจสอบอยู่เสมอ 2 ขั้นด้วยกัน คือ

1. ปัญญาเพียงพอหรือไม่ มีความรู้ความเข้าใจทั่วตลอด และวางแผนจัดตั้งได้สอดคล้องทั่วถ้วนไหม
2. เจตนาเป็นอย่างไร

ในการใช้กฎหมาย ถ้าปัญญาไม่พอ ไม่รู้ความจริง หาความ

จริงไม่ทั่วถึง ก็เกิดความผิดพลาด ถ้าเจตนาไม่ดี ก็อาจจะเลียงหลบหรือเอากฎหมายเป็นเครื่องมือสนองเจตนาร้ายนั้น

มนุษย์จะมีท่าทีต่อกฎหมายต่างกันเป็น 3 ระดับ ซึ่งต้องขึ้นต่อการที่กฎหมายนั้นเป็นธรรมหรือไม่ด้วย

ท่าทีที่ 1 คือ ความรู้สึกแบบเป็นเครื่องบังคับ ถือว่าเป็นความรู้สึกที่ต่ำสุด และจะไม่ยั่งยืน เดียวนี้เราชอบใช้คำว่ายั่งยืน โดยเฉพาะในคำว่าพัฒนาที่ยั่งยืน กฎหมายก็จะไม่ยั่งยืน และสังคมนี้ก็จะไม่ยั่งยืน ถ้ามนุษย์เต็มไปด้วยความรู้สึกว่ากฎหมายเป็นเครื่องบังคับ ท่าทีที่ 1 คือ ท่าทีความรู้สึกว่าเป็นเครื่องบังคับ

ท่าทีที่ 2 เป็นท่าทีแบบพระพุทธศาสนาที่มองว่า กฎเกณฑ์ กติกา นี่ เราบัญญัติจัดวางขึ้นมาเพื่อสร้างสภาพเอื้อในสังคมที่จะเป็นโอกาสให้คนพัฒนาความสามารถที่จะมีชีวิตที่ดีงาม เพราะฉะนั้น คนจะมองกฎเกณฑ์กติกาว่าเป็นเครื่องฝึกตน ดังที่เรียกว่า *สิกขาบท* คือเป็นข้อฝึกหรือข้อเรียนรู้ เพื่อที่จะปฏิบัติได้ถูกต้องให้เกิดผลดีตามวัตถุประสงค์ เพราะว่าการที่เราจะเข้าถึงชีวิตที่ดีงามได้ เราจะต้องมีระบบความเป็นอยู่ที่เอื้อ เมื่อมีความเข้าใจอย่างนี้ เขาก็จะมีความสำนึกตระหนักรู้ว่า ระบบชีวิตแบบนี้เราต้องทำให้ได้ เมื่อเราทำได้แล้วเราจะสามารถมีชีวิตที่ดีงาม

ถ้ามองกว้างออกไปก็คือในสังคมนี้ การที่เราจะอยู่ร่วมกันด้วยดี เหตุผลก็มีอยู่แล้วว่าเราจะต้องมีความประพฤติกันอย่างนี้

เพราะฉะนั้น เราจะต้องพยายามปฏิบัติโดยมาฝึกตัวกัน อย่าถือเป็นข้อบังคับ เราจะต้องฝึกตัว พัฒนาตัวกันจนกระทั่งอยู่ตัว จนกระทั่งเรามีความประพฤติอย่างนั้นเป็นธรรมดา มนุษย์นี้ฝึกได้ เรียนรู้ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อท่านเห็นว่ากฎนี้เขาสร้างขึ้นเพื่อให้เกิดสภาพเอื้อต่อชีวิตที่ดีงามของเราต่อไป ถ้าเราอยากจะมีชีวิตที่ดีงาม เราก็ต้องปฏิบัติตามกฎนี้ เราต้องมาฝึกกัน เมื่อฝึกแล้วต่อไปเราจะทำได้เป็นธรรมดาไปเลย มันก็จะเกิดสภาพชีวิตที่ดีงามเกิดขึ้นมา สังคมก็บรรลุวัตถุประสงค์ที่จะเป็นสภาพเกื้อกูลต่อชีวิตของคนด้วย และสังคมเองก็อยู่ดีด้วย

ดังนั้น มนุษย์จะต้องมองกฎกติกาเหล่านี้เป็นข้อฝึก คือเป็นสิกขาบทอย่างที่ว่า ถ้าถึงขั้นนี้แล้วมนุษย์จะเริ่มพัฒนา

ท่าทีที่ 3 มนุษย์ที่พัฒนายิ่งขึ้นกว่านี้ จะไปถึงอีกระดับหนึ่งที่จะมีปัญญารู้เข้าใจว่า กฎเกณฑ์ กติกาของสังคมนี้ มนุษย์วางขึ้นด้วยเหตุผล เพื่อจะให้อยู่ร่วมกันด้วยดี และจะได้มีสภาพเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตที่ดีงาม ดังที่เห็นได้ชัดๆ แล้ว เพราะฉะนั้น กติกาเหล่านี้จึงเป็นเพียงเครื่องมือที่เราจะอยู่กันอย่างไรพาทันตนเอง เพื่อให้มีชีวิตที่ดีงาม และให้สังคมมีสภาพที่เอื้ออย่างที่เราต้องการ และอย่างที่เราสมควรจะเป็น เพราะฉะนั้น เราจึงต้องปฏิบัติตามกติกาในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างนี้

เพราะฉะนั้น กฎหมายและกฎเกณฑ์กติกาจึงเป็นเพียง

เครื่องหมายรู้อยู่ร่วมกันว่าจะเอาอย่างไร มนุษย์ที่มีท่าทีความรู้สึก
ขั้นนี้เรียกว่าเป็นคนที่พัฒนาไปมากแล้ว

เป็นอันว่า เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกัน ก็ต้องมี social contract
แต่ความหมายอาจจะไม่เหมือนของฝรั่ง พระอรหันต์คือมนุษย์ที่
พัฒนาสมบูรณ์แล้ว มองกติกาเหล่านี้ด้วยความเข้าใจด้วยปัญญาว่า
เป็นเพียงเครื่องหมายรู้อยู่ร่วมกันเพื่อให้เราอยู่ร่วมกันด้วยดีเท่านั้นเอง
ถ้ามนุษย์พัฒนาถึงขั้นนี้โดยมีความรู้สึกต่อกฎหมายอย่างนี้ได้ ก็
เป็นมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว เรียกว่าเป็นผู้มีการศึกษา แต่ถ้ามนุษย์ยัง
มองกฎหมายเป็นเครื่องบังคับอยู่ ก็แสดงว่ามนุษย์ยังไม่มีการศึกษา
หรือไม่เช่นนั้นก็มีกฎหมายที่เป็นเครื่องบังคับเขาจริง คือกฎหมาย
ไม่เป็นธรรม แต่ถ้ากฎหมายเป็นธรรม ก็แสดงว่ามนุษย์ไม่มีการ
ศึกษาจึงมองว่ากฎหมายเป็นเครื่องบังคับ

ถ้าคนมีการศึกษา อย่างน้อยก็จะมองว่ากฎหมายเป็นเครื่อง
ฝึกตน เพื่อเป็นปัจจัยเอื้อต่อการที่จะมีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป และถ้า
เขาพัฒนายิ่งขึ้นไปอีกจนสมบูรณ์แล้ว ก็จะมองกฎหมายว่าเป็นสิ่ง
หมายรู้อยู่ร่วมกัน ซึ่งตรงตามความหมายของสมมติที่แท้จริง คือ เป็น
เรื่องของมิตรร่วมกัน การตกลงหรือรับรู้ร่วมกันหรือยอมรับร่วมกัน
ด้วยเหตุผลเพื่อความดีงามร่วมกัน ทั้งของชีวิตแห่งบุคคลและของ
สังคม

ถ้าประชาชนประพฤติตามกฎหมายด้วยจิตสำนึกอย่างหลังนี้

ก็พูดได้ว่า สังคมบรรลุความสมบูรณ์แล้วในแง่ของนิติศาสตร์
เพราะย่อมหมายถึงการที่คนพัฒนาแล้วอย่างสมบูรณ์ จนทั้ง 3
ด้านของชีวิต คือ ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา มาบูรณาการ
ประสานกันลงตัว ทางด้านปัญญาก็รู้เข้าใจเหตุผลและความมุ่งหมาย
ของวินัย ทางด้านจิตใจก็มีความเต็มใจและร่วมใจ พร้อมทั้งทาง
ด้านพฤติกรรมก็ปฏิบัติตามด้วยดีอย่างมีเหตุผล แต่ในความเป็น
จริง สังคมจะไม่บรรลุภาวะนี้ เพราะเป็นธรรมดาว่า ในขณะหนึ่ง
ขณะเดียวกัน มนุษย์ทั้งหลายย่อมอยู่ในระดับการพัฒนาที่ต่างกัน
หลากหลาย อย่างไรก็ตาม มนุษย์จะปล่อยตัวประมาทไม่ได้ จะ
ต้องเพียรพยายาม อย่างน้อยให้มีคนจำนวนหนึ่งมีท่าทีปฏิบัติใน
ระดับที่ 3 โดยให้คนจำนวนมากที่สุดมีท่าทีปฏิบัติในระดับที่ 2 และ
ให้คนที่มามีท่าทีปฏิบัติในระดับที่ 1 มีจำนวนน้อยที่สุด สังคมก็จะยัง
พออยู่กันได้ และนับได้ว่าเป็นสังคมที่ดี

ความยึดมั่นกฎหมาย หลงติดในสมมติจะกลายเป็นภัย
แต่ถ้าเข้าถึงธรรมที่เป็นฐานของกฎหมายก็จะกลายเป็นนักนิติศาสตร์ที่แท้

การบัญญัติกฎหมายซึ่งเป็นกฎหมายมนุษย์ มีข้อที่ต้องระวัง
หลายอย่าง ข้อระวังที่ 1 ก็คือ การที่มนุษย์จะแปลกแยกจากธรรม-
ชาติ ดังได้บอกแล้วว่าที่จริงนั้น การที่เราบัญญัติกฎหมายขึ้นมา ก็
เพราะความต้องการแท้จริงของเราอยู่ที่กฎธรรมชาติ เราจึงบัญญัติ

กฎหมายขึ้นมามีหนทางที่จะทำให้ได้ผลตามกฎหมายชาตินั้น

ทำไมเราจึงบัญญัติกฎหมายว่าให้คนมาทำสวน 1 เดือน แล้วเราให้เงินเดือน 5,000 บาท การที่กฎหมายเกิดขึ้นมานี้ เพราะแท้จริงแล้วมีกฎหมายชาติอยู่เบื้องหลัง คือเราต้องการผลตามกฎหมายชาติว่า จะให้ต้นไม้เจริญงอกงาม จึงจัดระบบให้มีคนมาทำสวน กฎหมายว่า ทำสวน 1 เดือน ได้เงินเดือน 5,000 บาท ก็มาหนุนกฎหมายชาติที่ว่า ทำสวน ทำให้ต้นไม้เจริญงอกงาม ถ้ามนุษย์แปลกแยกจากกฎหมายชาติและหลงสมมติ คือติดอยู่แค่กฎสมมติเมื่อไร ชีวิตและสังคมจะเริ่มวิปาสทันที เริ่มจากคนทำสวนซึ่งมาทำสวนเพียงเพราะต้องการผลตามกฎหมาย คือต้องการเงินเดือน 5,000 บาท เขาไม่ต้องการผลตามกฎหมาย ไม่ได้ต้องการให้ต้นไม้เจริญงอกงาม อะไรจะเกิดขึ้น ผลเสีย หรือความวิปาสที่เกิดขึ้น คือ

1. ในด้านชีวิตของตัวบุคคลนั่นเอง คนทำสวนก็ไม่มีความสุขในการทำสวน เพราะเขาทำสวนด้วยความฝืนใจเนื่องจากเขาไม่ได้ต้องการผลที่แท้จริงของการทำสวน แต่สิ่งที่เขาต้องการคือเงิน การทำสวนจึงทำให้เขาต้องมาทรมาน ต้องรอเวลาเดือนหนึ่งกว่าจะได้เงินเดือน ซึ่งเป็นภาวะที่แย่มากๆ เพราะฉะนั้นเขาจึงทำสวนด้วยใจทุกข์ทรมานเต็มทีตลอดเวลา

2. ในด้านกิจการของสังคม ประโยชน์ส่วนรวมก็เสีย เพราะว่าเมื่อคนทำสวนไม่เต็มใจทำสวน นอกจากตัวเขาเองจะไม่มี

ความสุขแล้ว ก็ยังไม่ตั้งใจทำงานอีก เมื่อไม่ตั้งใจทำ สังคมก็ไม่ได้ประโยชน์ที่ควรจะได้จากเขา กิจการของสังคมก็เสีย เพราะการทำสวนไม่มีคุณภาพ และไม่มีประสิทธิภาพ

นอกจากนั้น เมื่อคนทำสวนนี้แปลกแยกจากธรรมชาติ ต้องการผลแต่ตามกฎหมายของมนุษย์ และไม่ตั้งใจทำสวน สังคมมนุษย์ก็ต้องตั้งกฎหมายขึ้นเพิ่มเข้ามาอีก เช่นจะต้องดำเนินการตั้งคนคุมขึ้นมาเพื่อคุมคนทำสวนคนนี้ แต่นายคนคุมก็แปลกแยกจากธรรมชาติต้องการแต่ผลตามกฎหมายอย่างเดียวกันเลยไม่ได้เรื่องอีก แล้วก็ตั้งกฎขึ้นเข้ามาเป็นชั้นๆ จนซับซ้อนอย่างยิ่ง แต่ผลที่สุดก็ล้มเหลวหมด

การที่สังคมนี้ยังดำรงอยู่ได้ ก็เพราะคนเราบางส่วนยังไม่แปลกแยกจากธรรมชาติ ถ้ามนุษย์ทั้งสังคมนี้แปลกแยกจากกฎหมายชาติมาติดอยู่กับกฎหมายอย่างเดียวโดยหลงสมมติเมื่อไร สังคมนี้ก็จะปั่นป่วนวิปริต และชีวิตก็จะไม่มีความสุข จะเสียคุณภาพชีวิต ดังเช่นคนทำสวนที่ทำงานด้วยความทุกข์ทรมาน ดังกล่าวมาแล้ว

เวลานี้มนุษย์เริ่มเข้าสู่ระบบที่ติดสมมติมากขึ้น ระบบแข่งขันหรือระบบผลประโยชน์ที่กำลังเข้ามา ส่งผลกระทบต่อระบบทุกอย่างของสังคม ไม่เฉพาะด้านเศรษฐกิจ แม้แต่กฎหมายก็จะถูกกระทบด้วย เพราะฉะนั้น นักกฎหมายจะต้องหันต่อแนวโน้มนี้ด้วย

ระบบการแข่งขันหาผลประโยชน์นี้เป็นระบบที่เต็มไปด้วยสมมติ และจะผลักดันให้มนุษย์ทำการต่างๆ เพื่อผลตามกฎสมมติอย่างเดียวกันกระทั่งในไม่ช้าคนก็จะแปลกแยกจากธรรมชาติแทบจะสิ้นเชิง ดังตัวอย่างที่ยกมาพูดบ่อยๆ คือ เมื่อคนตั้งโรงพยาบาลขึ้นมาโรงหนึ่งในขณะที่สังคมเข้าสู่ระบบการแข่งขันหาผลประโยชน์นั้น ถ้าอะไรจะเป็นเครื่องวัดความสำเร็จของโรงพยาบาล คำตอบตามระบบผลประโยชน์ก็คือ *กำไรสูงสุด* เพราะเขาตั้งโรงพยาบาลขึ้นเพื่อผลประโยชน์ เมื่อได้กำไรสูงสุดก็คือความสำเร็จ ถ้าไม่ได้กำไรสูงสุดก็ไม่ประสบความสำเร็จ

การตั้งโรงพยาบาลแล้วทำให้ได้กำไรสูงสุดนี้ เป็นกฎของมนุษย์ นี่ก็คือการที่การแพทย์ได้กลายเป็นธุรกิจแล้ว จึงมุ่งไปที่การได้ผลประโยชน์ตอบแทน แต่ตามกฎธรรมชาติ การแพทย์คืออะไร ผลของการแพทย์คืออะไร การแพทย์เป็นเหตุ อะไรเป็นผลตามกฎธรรมชาติ ตอบว่า การที่คนหายโรค มีสุขภาพดี เป็นผลตามกฎธรรมชาติ เพราะฉะนั้น ความสำเร็จของโรงพยาบาลตามกฎธรรมชาติซึ่งเป็นความสำเร็จที่แท้จริงก็คือ การที่ได้ช่วยให้ผู้คนในสังคมนี้ห่างเบาบรรเทาจากโรคภัยไข้เจ็บ มีสุขภาพดีขึ้น นี่คือการสำเร็จตามกฎธรรมชาติ

เวลานี้กิจการทุกอย่างกำลังกลายเป็นธุรกิจ นี่คือการที่มนุษย์แปลกแยกจากธรรมชาติ ติดในสมมติ เขาจึงไม่สามารถ

เชื่อมกฎธรรมชาติกับกฎของมนุษย์เข้าหากัน เขาไม่รู้ตระหนักรู้ว่าการที่เราจัดตั้งวินัย คือวางระบบสังคมในหมู่มนุษย์ขึ้นมาแล้ว ก็เพื่อให้ความเป็นจริงในกฎธรรมชาติปรากฏผลที่ตามมาขึ้นมา แก่ชีวิตและสังคมของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ยังตระหนักรู้และทำให้เป็นไปอย่างนี้ได้ ก็คือการเชื่อมระหว่างกฎมนุษย์กับกฎธรรมชาติ หรือวินัยกับธรรมได้

พระพุทธเจ้าตรัสธรรมกับวินัยไว้ด้วยกันเป็นคู่กัน เพราะที่แท้นั้นฐานของชีวิตและสังคมมนุษย์ของเราคือธรรม และประโยชน์ที่แท้ของเราก็คือธรรม นิติศาสตร์จะต้องจับจุดนี้ให้ได้ โดยเฉพาะ ในเมื่อสังคมต่อไปนี้จะประสบปัญหาเรื่องนี้มีมากขึ้นทุกที กฎหมายนั้นว่าที่จริงสาระที่แท้ต้องอยู่ที่เจตนารมณ์ซึ่งสอดคล้องกับธรรมนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าคนไม่เข้าถึงตัวธรรมก็จะมีปัญหาจากกฎหมายได้หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเพราะ

1. ปัญญาไม่เข้าถึงธรรม ก็ตาม
2. เจตนาไม่เป็นธรรม เช่น ไม่บริสุทธิ์ หรือไม่ประกอบด้วยเมตตา คือความหวังดีต่อเพื่อนมนุษย์ เนื่องจากเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว หรือคิดจะกลั่นแกล้งผู้อื่น ก็ตาม

เพราะฉะนั้น บางครั้งกฎหมายจึงกลายเป็นเครื่องมือกดขี่ ข่มเหงกันในสังคมได้ และเราจึงต้องคอยตรวจสอบเจตนารมณ์ที่แท้จริงของกฎหมายกับข้อกำหนดตามตัวอักษร ด้วยความสำนึก

ตระหนักว่า ข้อกำหนดตามตัวอักษรนั้น ที่จริงจัดวางไว้เพื่อสนองเจตนารมณ์ของกฎหมาย

สิ่งที่นักกฎหมายโดยเฉพาะผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องมีก็คือ การเข้าถึงธรรมทั้งในแง่

1. การเข้าถึงธรรมด้วยปัญญา คือ ความรู้ในความจริงอย่างที่ว่ามียหลายระดับ ตั้งแต่

1) ความรู้ในกฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งทั้งหลาย ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย หลักการแห่งความถูกต้องดีงาม อย่างน้อยรู้ตัวกฎเกณฑ์กติกาในความหมายที่แท้จริงของมัน และตามที่มีมนุษย์บัญญัติ และรู้ไปถึงสังคม สภาพปัญหาของสังคม เหตุปัจจัยแห่งความเป็นไปในสังคม กลไกของความเป็นไปนั้น ตลอดจนการหยั่งรู้ยังเห็นว่าการที่วางกฎข้อนี้แล้วจะเกิดผลอะไรขึ้นมาในสังคม เป็นต้น และ

2) ความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ ว่ามนุษย์นี้เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกฝนพัฒนาเขามีความประสงค์อะไรชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร ซึ่งอย่างที่กล่าวแล้วว่า คนเราทุกคนมีความเข้าใจและความต้องการนั้นอยู่แม้โดยไม่รู้ตัว ถึงแม้เห็นไม่ชัด มันก็มีอยู่ในใจ และถ้าไม่ชัดนี้แหละ มันจะมีอิทธิพลซึ่งทำให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาด

2. การเข้าถึงธรรมด้วยจิตใจ คือมีเจตนาบริสุทธิ์ รักความเป็นธรรม มีความมุ่งมั่นไม่ปรารถนาต่อจุดหมายที่จะสร้างสรรค์

ชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น ด้วยการดำรงธรรมไว้ในสังคม อันนี้ จะต้องมียอยู่ในใจ คือความไม่ปรารถนาที่จะดำรงธรรม และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม

กฎหมายแท้มีหลักอยู่ในใจที่ต้องรักตัวธรรม (เช่น รักความเป็นธรรม) และรักประโยชน์สุขของสังคม พุดง่าย ๆ ก็คือ กลับไปหลักเก่าที่ว่าต้องมีทั้งตัวเจตนา คือเจตจำนงที่มีเมตตา มีความไม่ปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์และต่อสังคม ตลอดจนมนุษยชาติ และมีความรู้แจ้งคือมีปัญญาที่เข้าถึงความจริง จนกระทั่งถือธรรมเป็นใหญ่ แต่จะถือธรรมเป็นใหญ่ได้ก็ต้องมีปัญญารู้ธรรม รู้ว่าอะไรจริง อะไรถูกต้องดีงาม มันพันกันอยู่ในตัว เพราะฉะนั้นอย่างน้อยต้องมี 2 อย่างนี้ คือ รักธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่ โดยรู้ด้วยปัญญา และมีเจตนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งจะทำให้มีพื้นฐานที่จะบัญญัติกฎหมายที่ดี

เนื่องจากกฎหมายและนิติบัญญัติมีความสำคัญต่อชีวิตและสังคม ตลอดจนอารยธรรมของมนุษยชาติเป็นอย่างมากเช่นนี้ การศึกษาด้านนิติศาสตร์จึงเป็นเรื่องใหญ่ที่มีขอบข่ายกว้างขวางลึกซึ้งมาก ไม่ใช่เป็นเพียงการเรียนรู้วิชากฎหมายในความหมายตามตัวอักษรเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาเพื่อสื่อสังธรรมในธรรมชาติ สู่อารยธรรมของมนุษยชาติทั้งหมด และเพื่อรักษาอารยธรรมของมนุษยชาติให้ดำรงอยู่ในดุลยภาพแห่งสังธรรมของธรรมชาติ ที่จะ

เอื้ออำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์อย่างดีที่สุด ซึ่งต้องการปัญญาที่กว้างขวางยิ่งใหญ่มาก

อารยธรรมของมนุษย์จะยั่งยืนเพียงใด อยู่ที่ภูมิธรรมภูมิปัญญาในการจัดการกับสมมติ

เวลานี้เรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย เช่นเรื่องสิทธิที่มีการนำเข้ามาเผยแพร่หรือใช้กัน เราก็กังเวยไม่ถูก เพราะฉะนั้น จึงขอตั้งข้อสังเกตอีกนิด อย่างที่ในวงการนิติศาสตร์ตะวันตกมีสายความคิดแบบ natural law, natural rights ซึ่งดูคล้ายๆ กับเรื่องธรรม แต่ที่จริงไม่ใช่เลย แนวคิดแบบนี้คล้ายๆ จะถือว่ามีกฎหมายที่เป็นกฎสากลที่ใช้ได้ทุกกาลเทศะ อยู่ในหัวสมองหรือในปัญญาของมนุษย์ แต่ที่จริงปัญญาของมนุษย์ที่เข้าถึงตัวความจริงในธรรมชาติ ที่จะทำให้มีกฎสากลอะไรแบบนั้นได้ ในทางพุทธศาสนาแยกเป็น 2 ชั้น คือ

1. ความจริงของธรรมชาติ ที่ไม่เข้าใครออกใคร เช่นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยของมัน ซึ่งมนุษย์จะต้องรู้เข้าใจแล้วใช้ความสามารถของเรามาจัดตั้งระบบสังคมของเราเอง

2. ถ้ามนุษย์เราเข้าถึงความจริงนั้นจริง และมีความสามารถจริงเราก็จัดระบบสังคมโดยเฉพาะการปกครองและกฎหมายซึ่งเป็นวินัยได้ดีที่สุด โดยสอดคล้องกับความเป็นจริงในธรรมชาติแล้วมนุษย์ก็จะได้รับประโยชน์เอง ด้วยเหตุผลนี้ เราจึงมาตั้ง

ข้อกำหนดต่างๆ ขึ้น

อย่างไรก็ดี การกำหนดในเรื่องสิทธิเป็นต้นนี้ เป็นสมมติ ซึ่งได้กล่าวแล้วว่าเป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ ซึ่งทำให้เราสามารถสร้างอารยธรรมขึ้นมาได้ ถ้ามนุษย์ไม่รู้จักสมมติ มนุษย์ก็จะอยู่กันได้แค่ตามธรรมชาติพื้นฐานเหมือนอย่างหมู แมว ช้าง ม้า เกาเหลา หรืออาจจะแย่กว่าสัตว์เหล่านั้น เพราะโดยสัญชาตญาณมนุษย์สู้สัตว์เหล่านั้นไม่ได้ ดังได้ยกตัวอย่างว่า เราสร้างกฎให้คนทำสวนมาทำสวนแล้วได้เงินเดือน 5,000 บาท อันนี้เป็นความสามารถของมนุษย์ ซึ่งในสัตว์อื่นไม่มี แต่ก็ได้บอกแล้วว่า ถ้ามนุษย์หลงสมมติเมื่อไร เมื่อนั้นคือความพินาศ

การที่จะไม่หลงสมมติก็คือ จะต้องโยงจากสมมตินั้นเข้าถึงตัวธรรมคือความจริงอยู่ตลอดเวลา ถ้าคนทำสวนยังไม่แปลกแยกจากธรรมคือกฎธรรมชาติเขาทำสวนได้เงินเดือนตามกฎหมายมนุษย์ 5,000 บาท แต่พร้อมกันนั้นเขาก็ทำสวนเพื่อได้ผลตามกฎของธรรมชาติคือเพื่อให้ต้นไม้เจริญงอกงามด้วย ถ้าเขามองทะลุสมมติเข้าถึงความจริงคือตัวธรรมอย่างนี้ประโยชน์ของสังคมที่เป็นจุดหมายแท้ก็ไม่เสีย แต่กลับทำให้กลายเป็นว่า สมมติมาหลอกลวงความจริงแท้ บัญญัติมาหลอกลวงหลักการ คือวินัยมาหลอกลวงธรรม ทำให้ความต้องการผลตามธรรมชาติบรรลุลงสุดหมายเป็นจริงสมประสงค์ยิ่งขึ้น

มนุษย์เรามีความฉลาด เราจึงบัญญัติสิทธิต่างๆ ขึ้นมา แต่

อย่างที่บอกแล้วว่า สิทธินี้เป็นความสามารถของมนุษย์ที่ตกลงกำหนดกันขึ้นมา ซึ่งจะได้ผลดีจริงหรือไม่เพียงไรก็อยู่ที่เราจะต้องมีจิตใจที่บริสุทธิ์ มีเจตนาที่ดีงาม มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ห่วงประโยชน์สุขแก่สังคม และทำการด้วยความรู้ความเข้าใจระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยอย่างกว้างขวางทั่วถึงที่สุด

น่าสังเกตว่า ในช่วงเวลาแห่งความเจริญของอารยธรรมมนุษย์ยุคปัจจุบัน มีการเน้นเรื่องสิทธิมากขึ้น และปัญหาเรื่องสิทธิต่างๆ ก็ซับซ้อนขึ้น กับทั้งมีการกำหนดสิทธิใหม่ๆ แปลกๆ ขึ้นด้วย

ขอยกตัวอย่างเช่น เวลาประเทศที่พัฒนาแล้วมีการกำหนดสิทธิอย่างหนึ่งขึ้นเรียกว่า pollution rights แปลว่า สิทธิในการก่อมลภาวะ ซึ่งไม่มีในธรรมชาติ และก็ไม่ได้ถือว่าเป็นสิทธิตามธรรมชาติ แต่ก็ทำนองเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว คือเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นมาเพื่อความดีงามของสังคม เท่าที่มนุษย์ที่กำหนดเรื่องนี้ขึ้นมา จะมีสติปัญญามองเห็นว่าจะจะเป็นเครื่องช่วยแก้ปัญหาในหมู่มนุษย์

สำหรับในกรณีนี้เหตุผลก็คือว่า เวลาที่ธรรมชาติเสื่อมโทรมเสียหายมาก เนื่องจากการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะกิจการด้านธุรกิจอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจ ปัญหาจึงมีว่าจะทำอะไรให้มนุษย์ไม่ทำลายธรรมชาติ ในขณะที่การพัฒนาเศรษฐกิจก็จำเป็นต้องทำ (ที่จริงอาจเป็นว่า ทั้งๆ ที่การพัฒนา

เศรษฐกิจผิดทางจนกลายเป็นโทษแล้ว หรือเป็นการพัฒนาในทางที่ก่อผลร้ายเช่นเพื่อสนองความโลภไปแล้ว เราก็ยังจำเป็นต้องทำการพัฒนาอย่างนั้น) การผลิตสิ่งของเครื่องใช้ก็ต้องทำ ก็มีทางประนีประนอม คือทำให้เขาผลิต โดยสร้างมลภาวะให้น้อยที่สุด และในบรรดาวิธีการทั้งหลายที่จะแก้ปัญหา รวมทั้งจริยธรรมในการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม ก็มีการบัญญัติสิทธิขึ้นมาอย่างหนึ่งคือ สิทธิในการก่อมลภาวะ

วิธีปฏิบัติในเรื่องนี้คือ รัฐเอาสิทธิในการก่อมลภาวะให้บริษัทหรือโรงงานอุตสาหกรรมแห่งใดแห่งหนึ่งไป โดยกำหนดให้มีสิทธิก่อมลภาวะได้เท่านั้น เมื่อได้รับสิทธิไปแล้ว บริษัทหรือโรงงานนั้นก็ต้องไปจัดการระบบธุรกิจอุตสาหกรรมของตนเอง ให้ก่อมลภาวะภายในขอบเขตแห่งสิทธิที่ได้มา ถ้าธุรกิจของตนไม่มีประสิทธิภาพ ก็ก่อมลภาวะมากแต่ผลิตสินค้าได้น้อย ถ้าจะดำเนินธุรกิจอยู่ต่อไปก็ไม่คุ้ม เพราะหมดสิทธิก่อมลภาวะแล้ว จะผลิตสินค้ามากกว่านั้นไม่ได้ ก็ขาดทุน อาจจะต้องล้มเลิกกิจการไปเอง เท่ากับว่ารัฐไปบีบให้ธุรกิจรักษาระบบชาติแวดล้อม

ทีนี้เมื่อโรงงานหรือกิจการที่ไม่มีประสิทธิภาพผลิตของได้น้อย แต่ก่อมลภาวะสูง หมดสิทธิที่จะผลิตเกินกว่านั้นแล้ว ธุรกิจขาดทุนยับเยินก็จะอยู่ไม่ได้ ก็สามารถขายสิทธินี้แก่บริษัทอื่นๆ ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าคือสามารถผลิตของมากโดยก่อมลภาวะน้อย

บริษัทหรือโรงงานที่มีประสิทธิภาพนั้นก็ซื้อสิทธินี้เอาไป ก็เป็นอุปายวิธีที่ทำให้การทำลายสภาพแวดล้อมเบาลง ด้วยการผลิตของมากแต่ก่อมลภาวะน้อย นี่ก็คือภาวะที่เศรษฐกิจก็ไปได้ และสิ่งแวดล้อมก็มีทางที่จะอยู่ดีได้พอสมควร นับว่าเป็นการประนีประนอมอย่างหนึ่ง ในการพัฒนาที่มีปัญหาว่าจะไม่ยั่งยืน อย่างนี้เป็นต้น

ในเรื่องสมมติและบัญญัติกันนี้ มนุษย์มีความสามารถก็คิดกันเอา ถ้าบัญญัติและเจตนาดี ความพยายามก็จะได้ผลดีด้วย เมื่อเราพิจารณาต่อไปอีกก็อาจจะเห็นว่าวิธีนี้ยังไม่ได้ผลดีนัก ก็เปลี่ยนไปอีก เรื่องสิทธิกฎข้อบังคับต่างๆ นี่ก็เป็นเรื่องของมนุษย์ แต่อย่างที่ว่าแล้ว จะต้องไม่ลืมความเป็นจริงของธรรมชาติ มิฉะนั้นจะอายุอินเดียแดงอย่างที่ประธานาธิบดีแฟรงคลิน เพียซ ได้เจอมาแล้ว เมื่อครั้งซื้อแผ่นดินเมืองซีแอตเติลจากอินเดียแดง เสร็จแล้วอินเดียแดงตอบว่า “อะไรกัน ท่านจะเอาแผ่นดินและผืนฟ้ามาซื้อขายกันหรือไม่ ความคิดนี้แปลกประหลาด” เพราะว่ามีที่ไหนมนุษย์เอาแผ่นดินมาแบ่งกัน มันเป็นเรื่องที่สังคมมนุษย์ตกลงกัน แล้วเราก็บอกว่าเป็นสิทธิในทรัพย์สินและในอะไรต่างๆ แต่เวลาอ้างกับธรรมชาติมันไม่ฟังเรา

ไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องรู้ตระหนักในหลักการ 2 ชั้นที่โยงเชื่อมกันคือตัวธรรมชาติความจริงในกฎธรรมชาติที่เราจะต้องรู้ตลอดเวลา

ซึ่งเป็นฐานของการสร้างวินัยที่เป็นระบบกฎเกณฑ์กติกาในสังคม พร้อมทั้งเป็นจุดหมายของวินัยนั้นไปด้วยในตัว ทั้งนี้ มนุษย์จะต้องไม่ประมาท โดยมีการศึกษาพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา

โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในสถานะนิติบัญญัติ จะต้องคำนึงถึงความจริงนี้ให้มาก เพราะดังได้กล่าวแล้วว่า กฎหมายที่บัญญัติกันนั้นออกมาจากปัจจัยปรุงแต่งภายใน คือภูมิธรรมภูมิปัญญา พร้อมทั้งปัจจัยหล่อหลอมจากสังคมภายนอก ซึ่งตนเองเป็นผู้ตัดสินใจ กฎหมายที่ออกมาจึงเป็นตัวฟ้องว่าผู้บัญญัติมีภูมิธรรมภูมิปัญญาแค่ไหน ต่อจากนั้นกฎหมายที่ออกมาจะเป็นปัจจัยปรุงแต่งสังคมและอารยธรรม หรือเป็นตัวทำลายต่อไป ถ้าร้ายก็ทำลายทั้งชีวิตสังคมและทำลายอารยธรรม ตลอดจนทำลายตัวธรรมด้วย ถ้าดีก็ส่งเสริมให้อารยธรรมมนุษย์เจริญก้าวหน้าเกื้อหนุนชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป

มีข้อที่ขอย้ำอีกอย่างหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งสร้างระบบสังคมที่เรียกว่าสังฆะขึ้นมาเพื่อเป็นชุมชนแห่งการศึกษา แล้วมีการปกครองขึ้นมาเพื่อการศึกษา คือการฝึกฝนพัฒนาชีวิตมนุษย์นั้นเป็นไปได้ด้วยดี ความจริง การฝึกฝนพัฒนามนุษย์นั้นก็คือการสร้างปัจจัยที่เอื้อต่อการที่เขาจะพัฒนาตัวเอง แต่เมื่อทำอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงได้ชื่อว่าเป็นผู้ฝึกเขาด้วย และในการฝึกนั้นพระองค์มีลักษณะอย่างหนึ่ง เรียกว่าเป็นผู้ฝึกโดยไม่ต้องใช้อำนาจ

หรือที่ศัพท์ทางพระเรียกว่า ผู้ฝึกโดยไม่ต้องใช้อาชาญา คือไม่ต้องใช้การลงโทษ

ลักษณะนี้อาจจะเป็นอุดมคติว่า กฎหมายที่ดีที่สุด และการปกครองที่ดีที่สุด ต้องใช้อาชาญาให้น้อยที่สุด ถ้าเป็นพระพุทธเจ้าก็ไม่ต้องใช้เลย พระองค์จึงมีคุณสมบัติพิเศษที่ฝึกคนโดยไม่ต้องใช้อาชาญา และที่จริงนั้นกฎหมายเองก็เป็นเครื่องฝึกคนอยู่แล้ว แต่การที่เป็นอย่างนี้ได้ ก็อยู่ที่ว่าจะต้องทำให้คนมีจิตสำนึก และมีทำที่ต่อกฎหมายแบบเป็นสภิกขาท คือเป็นข้อฝึกตน ไม่ใช่ข้อบังคับ และทำให้ดียิ่งขึ้นไปอีกจนกระทั่งว่า กฎหมายเป็นเพียงเครื่องหมายร่วมกันในข้อสมมติของสังคมอย่างที่ว่ามาแล้ว

โดยนัยนี้ แนวทางในการทำกฎหมาย จึงมี 2 ทาง คือ ในระบบสังคมที่การปกครองเป็นจุดหมายในตัว คือการปกครองเพื่อให้สังคมสงบเรียบร้อย ก็จะเป็นการปกครองด้วยอำนาจ หรือเน้นการใช้อำนาจ กฎหมายก็จะมุ่งบังคับและควบคุมโดยเน้นการกำจัดคนชั่ว ด้วยการลงโทษคนทำความผิด แต่ในระบบที่ถือคิดว่าการปกครองเป็นการสร้างสังคมที่ดีขึ้นมาเพื่อเป็นสภาพเอื้อให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเข้าสู่ชีวิตที่ดีงาม การบัญญัติกฎหมายก็จะเน้นการสร้างคนดี เพราะเป็นเครื่องฝึกมนุษย์ให้ขึ้นไปสู่ชีวิตที่ดีงาม เมื่อกฎหมายเป็นสภิกขาทคือเป็นเครื่องฝึกตน กฎหมายก็จะเป็นเครื่องมือในการสร้างคนดี เพราะฉะนั้น จึงควรเน้นกฎหมายในการ

สร้างคนดีมากกว่าการกำจัดคนชั่ว

เป็นอันว่า กฎหมายมี 2 แบบ ถ้าเน้นอำนาจก็จะเป็นกฎหมายที่เด่นในด้านกำจัดคนชั่ว โดยมีการห้ามและบังคับมาก แต่ถ้าเป็นกฎหมายที่เน้นการศึกษา ซึ่งมุ่งสร้างคนดี ก็จะมีลักษณะในทางจัดสรรโอกาสและการส่งเสริมมาก แต่ในความเป็นจริงซึ่งสังคมในขณะหนึ่งๆ มีคนที่อยู่ในระดับการพัฒนาที่แตกต่างกันหลากหลาย การปกครองและกฎหมายจะต้องทำหน้าที่ทั้งสองด้าน คือทั้งส่งเสริมคนดี และกำจัดคนร้าย ทั้งนี้ โดยมีจุดเน้นที่การสร้างและส่งเสริมคนดี

รวมความว่า ถ้าแยกโดยจุดเน้น กฎหมายก็มี 2 แบบ คือแบบสร้างคนดี กับแบบกำจัดคนชั่ว ถ้าใช้ระบบอำนาจก็แน่นอนว่า จะเอียงไปในแบบกำจัด แต่ถ้าใช้ระบบที่มองสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่คืบหน้าไปสู่ความดีงาม เราก็ออกกฎหมายมาสร้างสภาพเอื้อให้ชีวิตพัฒนา ก็เป็นกฎหมายที่พยายามสร้างคนให้เป็นคนดี และสร้างคนให้เป็นคนดีให้มาก จนกระทั่งเราแทบไม่ต้องลงโทษคนหรือลงโทษคนให้น้อยที่สุด เพราะไม่มีคนชั่วที่จะต้องลงโทษ ถ้าทำได้อย่างนั้นก็เป็นกฎหมายที่ดี แต่ทั้งนี้ กฎหมายย่อมสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นกับการปกครอง การปกครองจึงต้องมีนโยบายในการที่จะสร้างสรรค์สังคมในแบบที่ว่า ใช้การปกครองเพื่อสร้างคนโดยสร้างคนดีเพื่อให้มีคนที่จะต้องลงโทษให้น้อยที่สุด ซึ่งก็คือเป็นการถือแนวความคิดแบบสภิกขา